

Pule'anga 'o Tonga

Potungāue Pa'anga Hū Mai mo e Tute'

Palani Ngāue mo e Patiseti

**Ta'u Fakapa'anga
2025/26 – 2027/28**

Tēpile Fakahokohoko 'o e Kanotohi

Fakanounou 'o e Ngaahi Lea	3
Talamu'aki 'a e 'Eiki Minisitā	4
Talateu 'a e Pule Lahi 'o e Potungāue'	5
1. Puipuitu'a 'o e Palani Ngāue	6
1.1 Visone	6
1.2 Misiona	6
1.3 Tefito'i 'ulungaanga fakangāue	6
1.4 Fatongia 'o e Potungāue 'i he Tu'utu'uni 'a e Lao	7
1.5 Ngaahi Kupu Fekau'aki'	8
1.6 Mape 'o e Halafononga e Potungāue	10
1.7 TSDF, SDG, GPA mo e Ngaahi Fokotu'utu'u Fakafonua'	11
1.7.1 Konga 'o e TSDF II 'oku poupou'i 'e he Potungāue'	11
1.7.2 Kaveinga Ngāue Tu'ukimu'a 'a e Pule'anga	12
1.7.3 Palani Fakasekitoa, 'Langa Fakalakalaka 'a e Komunitii' & Pasifiki'	13
2. Puipuitu'a 'a e Potungāue Pa'anga Hū Mai' mo e Tuté	14
2.1 Ngaahi Polokalama, 'Taumu'a, 'Palani' mo e Va'a Ngāue'	14
3. Polokalama mo e Va'a Ngāue 'o e Potungāue'	16
3.1 Polokalama 1: Va'a Pule'i mo e Fale'i	16
3.2 Polokalama 2: Pa'anga Hū Mai Fakalotofonua'	16
3.3 Polokalama 3: Kasitomu	17
3.4 Fa'unga Pule Fakangāue 'o e Potungāue'	18
3.5 Palani Fo'ou 'a e Potungāue'	20
4. Patiseti' mo e Kau Ngāue 'a e Potungāue'	24
5. Fakamatala Fakalahi'	43
Fakamatala Fakalahi 1: Ngaahi Lao 'a e Potungāue'	43
Fakamatala Fakalahi 2: Fakaikiiki 'o e Ngaahi Kupu Fekau'aki'	44
Fakamatala Fakalahi 3: Taumu'a, Va'a Ngāue 'o e Potungāue' & Ngaahi Tāketi GPA	45
Fakamatala Fakalahi 4: Fakaikiiki 'o e Fa'unga Pule Fakangaue	49

Fakanounou 'o e Ngaahi Lea

APIS- Ngaahi fakamatala ki he kau Pāsese fefolau'aki'
ASYCUDA – Polokalama Fakatekinolosia ia ki hono faka'atā 'o e Ngaahi Koloa Hū Mai' mo Hū atu
ki Tu'apule'anga'
BMS- Sisitemi ki hono tokangaekina 'o e Kau'āfonua'
CATA – Kominiueli tokangaekina 'a e Ngaue Fakatukuhau.
CEO – Pule lahi 'o e Potungāue'
CSD – Va'a Tokangaekina 'o e Fakahoko Ngāue'
CT - Tukahau Ngāue'aki'
DFAT- Va'a Ngāue ki Muli' mo e Fefakatau'aki'
FY - Ta'u Fakapa'anga'
GDP – Mahu'inga Fakakatoa 'a e Ngaahi Koloa mo e Ngaue Fakalotofonua
GPA - Ngaahi Kaveinga Ngaue Tu'ukimu'a 'a e Pule'anga'
HR – 'Iuniti Tokangaekina 'a e Kau Ngāue'
ICT – Va'a Tokangaekina e ngaahi ngaue fakatekinolosia'
IMF – Kautaha Pa'anga Fakavaha'apule'anga
JNAP- Palani Fehokotaki Ngāue Fakafonua ki he Feliuliaki 'o e 'Ea' mo e Tokangekina 'o e
Ngaahi Fakatamaki'
JNAPII- Palani Fehokotaki Ngāue Fakafonua ki he Feliuliaki 'o e 'Ea mo e Tokangekina 'o e
Ngaahi Fakatamaki II
JPRM- Fokotu'utu'u fehokotaki ki hono Fakalelei'i 'o e Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue'
KPI - Me'afua fakahoko fatongia'
MDA - Ngaahi Potungāue' mo e Va'a Ngāue 'a e Pule'anga'
MORC - Potungāue Pa'anga Hū Mai' mo e Tute'
MSDP- Palani ki he Fakalakalaka' mo e Hiki Fonua ki Muli'
NAPID- Palani Ngāue Fakafonua ki he faito'o ta'efakalao'
NCD - Mahaki 'ikai pipihi'
OCO – Kautaha Fakatahataha FakaKasitomu
PFMA - Lao ki hono Pule'i 'a e Ngaahi Me'a Fakapa'anga 'o e Pule'anga'
PFTAC- Senita tokoni fakatekinikale fakapa'anga 'a e Pasifiki
PITAA – Kautaha 'a e kau pule tukuhau 'o e Pasifiki
POS - Mīsini Tali Totongi'
PPIU – 'Iuniti Fakahoko Ngaue 'a e PACER Plus
PSC - Komisoni 'a e Kau Ngaue Fakapule'anga'
SDG - Ngaahi Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa'
TFSP- Palani 'a Tonga ki he Sekitoa Toutai'
TSDF II - Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II
TTPF- Tu'utu'uni Ngaue ki he Fekafakatau'aki 'i Tonga'
WCO – 'Ofisi Fakamamani lahi 'o e Kasitomu
WTO - 'Ofisi Fakamamani lahi ki he fefakatau'aki

Talamu'aki 'a e 'Eiki Minisitā

Ko e Palani Ngaue moe Patiseti 'a e Potungaue Pa'anga Hu Mai moe Tute ki he ta'u fakapa'anga 2025/26 ki he 2027/28 'oku ou fakapapau'i mo'oni 'oku ou pou pou'i kakato 'eni 'i he'eku fatongia ko e Minisita Potungaue Pa'anga Hu Mai moe Tute. Ko e palani ko 'eni 'oku ne fakahoko ha founa fakalakalaka fo'ou ke fakakakato ai 'a e ngaue ki hono fakaivia 'a e Potungaue Pa'anga Hu Mai moe Tute, fakalelei'i 'a e founa ngaue ki hono tanaki 'a e pa'anga, fakalakalaka'i 'a e fakahoko mo hono tauhi 'a e tu'utu'uni faka-tukuhau mo kasitomu, ngāue'aki 'a e ngaahi naunau faka-tekinolosia, faka'ai'ai mo fakamālohia 'a e kakai totongi tukuhau, malu'i hotau kau'āfonua' pea mo fakafaingofua'i e fefakatau'aki ki muli.'

'Oku ou fiefia he ngaahi ola lelei 'a e Potungaue 'i he ngaahi ta'u faka-pa'anga kuo hili, tautefito ki hono ngaue'i 'a e tanaki pa'anga 'o ma'u pea hulu ange 'i he patiseti tanaki. Neongo kotoa 'a e ngaahi faingata'a hange ko e ngaahi fakatamaki fakaenatula mo e ngaahi fokoutua fakamamani lahi kotoa pe, ka 'oku tau kei vilitaki atu pe hotau fatongia ki he fonua 'a Tupou, ke fakaivia mo pukepuke 'a e tu'unga mateuteu 'o e fonua ke ne matatali 'a e ngaahi pole faka-'ekonomika. Pea ko e ngaahi ola lelei ko 'eni ko ha fakamo'oni ia ki he ngaue mateaki 'a e kau ngaue, pea mo e va'a fengaue'aki moe ngaahi kupu fekau'aki 'i he fonua.

Makatu'unga 'i he faka'amu ke kei pukepuke ai pe 'a e tu'unga fakalakalaka 'o e fai fatongia mo e feinga ke fakalelei'i 'a e ngaahi pole lolotonga mo fo'ou kuo ha mai, na'e pau ke toe fakalelei'i ai 'e he Potungāue' 'a e palani lolotonga' mo tānaki ki ai 'a e ngaahi palani moe fokotu'utu'u fo'ou. Ko e ngaahi fokotu'utu'u ko 'eni 'oku felāve'i pe ia mo e Ngaahi Kaveinga Ngāue Tu'ukimu'a 'a e Pule'anga' (GPA), Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II (TSDF II) 2015-2025 mo e Ngaahi Taumu'a Fakalakalaka Tu'uloa' (SDGs) 2030. 'I hono tokonia ke lelei mo toe vave ange 'a e ngāue faka-tukuhau' mo kasitomu, 'oku tau feinga ai ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakamole ki he kau totongi tukuhau mo e kau fefakatau'aki, pea mo patoloaki ai pe tu'unga lelei faka-'ekonomika 'a e fonua.

'Oku tau fe'aomoengalu pe moe faingata'a, ka 'oku ou tui ta'eveiveiua 'i he mahu'inga ke toe vāofi ange 'a e fengaue'aki mo e ngaahi kupu fekau'aki pea mo hono toutou fakalelei'i ma'u pe 'a e ngaue, te tau lava ketau hiki ai mei ha ola lelei ki ha ola 'oku toe lelei ange. 'Oku mau tu'u mateuteu ma'u pe ki ha femau ke toe fakaivia ange ai 'a e tu'unga faka-'ekonomika mo fakalakalaka 'a Tonga.

Faka'apa'apa atu,

Hon. Ma'fani Tapueluelu
'Eiki Minisita ki he Potungaue Pa'anga Hu mai mo e Tute

Talateu 'a e Pule Lahi 'o e Potungāue'

Ko e Palani Ngāue mo e Patiseti 'a e Potungāue Pa'anga Hū mai mo e Tute, 'oku' ne fakahā mai 'i ha visōne fo'ou pea mo hono fakalelei'i 'a e fa'unga pule fakangāue lolotonga' ke ne to e hiki'i hake 'a e tu'unga fakahoko fatongia' ke a'usia 'e he Potungāue' 'a 'ene taumu'a ngāue' pea mo fakatokanga'i 'i he kaha'u.

'E tokoni 'eni ke to e fakalakalaka ange 'a hono a'usia 'a e ngaahi me'afua kuo fokotu'u mai 'e he Pule'anga.'

Ko e vā fengāue'aki 'a e Potungāue' ki he kakai totongi tukuhau' mo e fefakatau'aki' 'e fakahoko 'i ha founa te ne tohoaki'i 'a e falala'anga 'a e Potungāue' pea ke fakasi'isi'i ai 'a hono tāpalasia 'o e kakai' ki honau fatongia faka-tukuhau.'

Koe me'a mahu'inga taha' ke fakahoko homau fatongia' 'i ha 'ātakai 'oku akonekina, pea 'ata kitu'a 'a e faitotonu' mo ha founa pule 'e tokoni ki hono a'usia 'a e Palani Fakata'u 'a e Potungāue,' pea 'e malava ia 'i hono muimui'i ofi mo līpooti 'o fakatatau ki he ngaahi me'afua fakangāue.'

Faka'apa'apa atu,

Mr. Michael Cokanasiga

'Ofisa Pule Lahi 'o e Potungāue Pa'anga Hū Mai mo e Tute'

1. Puipuitu'a 'o e Palani Ngāue

'Oku 'i ai 'a e polokalama lalahi 'e tolu (3) 'a e Potungāue' 'a ia koe 1) Tataki mo Fale'i, 2) Pa'anga Hū Mai Faka-lotofonua pea mo e 3) Kasitomu.

Ko e puipuitu'a 'o e visone, misiona mo e 'ulungaanga fakangāue na'e fakafo'ou kene tataki 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue ki he ta'u 'e tolu ka hoko.'

1.1 Visone

"Ke hoko ko ha Potungāue falala'anga, fakaēonopooni mo fakahoko fatongia 'i ha tu'unga ma'olunga 'aupito "

1.2 Misiona

"Fakahoko fatongia 'i ha tu'unga ma'olunga 'aki hono ngaue'aki 'a e founa ngāue 'oku fakasi'isi'i 'a e ala hoko ha fakatamaki mo e naunau fakatekinolosia' ke ne fakaivia 'a e tauhi ki he lao faka-tukuhau' mo e kasitomu."

1.3 Tefito'i 'ulungaanga fakangāue

Ko e tefito'i 'ulungaanga fakangāue 'a e Potungāue' 'oku ho'ata ia 'i he lea faka-Pilitānia ko e **"SIMPLE"** -

S	-	SERVICE (FAKAHOKO FATONGIA)
I	-	INTEGRITY (TU'UNGA FALALA'ANGA)
M	-	MODERN (FAKAĒONOPOONI)
P	-	PARTNERSHIPS (HOA FENGĀUE'AKI)
L	-	LOYALTY (TUKUPĀ KE POUPOU)
E	-	EXCELLENCE (TU'UNGA MA'OLUNGA)

1.4 Fatongia 'o e Potungāue 'i he Tu'utu'uni 'a e Lao

'Oku fakamāhino mai 'i he Kupu (18) 'o e Konga I – 'o e **Konisitutone 'o Tonga** 'oku totonu ke 'amanaki 'e he kakai kotoa pē 'e malu' 'e he Pule'anga' 'enau mo'ui' mo honau tau'atāina' mo 'enau koloa.' Pea ko ia 'oku totonu foki ke tokoni mo tukuhau 'e he kakai kotoa pē ki he Pule'anga' 'o hangē ko e lao.'

Ko e Kupu 64 'o e **Lao ki hono Pule 'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa 'anga Hū Mai** 'oku ne fakahmahino mai ai kuo pau ke tokanga'i 'e he Potungāue 'a e:

- lana fakalalakala mo hono fakapapau'i 'a e ngāue'aki lelei fakakatoa 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga (fiscal policies) 'o e Pule'anga Tonga; mo e
- fakapapau'i 'a e fengāue'aki 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue (policies) koe'uhi ko hono tānaki mo tauhi ke tolonga 'o e tukuhau 'i he ngaahi lao ki he pa'anga hū mai.

To e tānaki atu ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa 'anga Hū Mai 'a e ngaahi lao mo e tu'utu'uni koeni 'oku ne fakafatongia'aki e Potungaue ke fakapapau'i 'oku fai pau ki he Lao Tukuhau mo e Kasitomu, malu'i hotau kau'āfonua pea mo fakafaingofua'i e fefakatau'aki

(vakai ki he fakamatala fakalahi 1 ki he fakaiikiiki)

- Lao & Tu'utu'uni ki he Pa'anga Hū Mai
- Lao & Tu'utu'uni ki he Tukuhau Ngaue'aki
- Lao & Tu'utu'uni ki he Tute'
- Lao & Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'a e Tute' mo e 'Ekisia'
- Lao & Tu'utu'uni ki he Tukuhau 'Ekisia'
- Lao & Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'a e Tanaki Pa'anga Hu Mai

Ko e ngaahi tefito'i lao & tu'utu'uni ngāue' 'oku fakahā atu 'i 'olunga' ko e fa'unga pule ia 'oku ' ne tataki 'a e Potungāue' ke tokoni ki hono a'usia 'a e ngaahi taumu'a ola, taumu'a ngaue mo e ngaahi me'afua 'oku fua 'aki 'a e taumu'a ngāue 'i he Fakalalakala Tu'uloa (SDG) 'i he'ene hā atu 'i he Tēpile 1;

Tepile 1: Ngaahi taumu'a Fakalalakala Tu'uloa (SDG) 'oku tokoni kiai 'a e Potungāue

Taumu'a Ola	Ngaahi Taumu'a Ngaue	Ngaahi me'a fua 'oku ngāu'aki 'a e taumu'a Ngaue
Fika 8: Hakeaki'i 'a e tupu faka'ekonōmika 'oku tolongā, tu'uloā mo kau ki ai katoā, mo e ngāue 'oku tu'u pau mo 'aongā, pea ma'u ngāue lelei katoa.	8.1 Tokoni'i 'a e tupu fakafo'ituitui 'a e 'ekonōmikā 'o fakatatau mo e ngaahi tu'unga fakafonua, 'o tautautefito, ke 'oua 'e toe si'i hifo 'i he pēseti 'e 7 ki he ta'u, 'a e tupu 'a e koloa katoa 'oku fakatupu fakalotofonua, 'i he ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalalakala.	8.1.1 Tupu totonu fakata'u 'a e koloā mo e ngāue fakalotofonua 'o fakatatau ki hono vahevahe fakafo'ituitui.
Fika 9: Langa ha ngaahi ngāue lalahi 'oku ake vave ma'i, poupu'u mo faka'ai'ai e kau katoā, tu'uloā 'a e ngaahi ngāue'angā mo e faka'ai'ai 'a e fakakaukau fo'ou.	9.1 Ke fakalalakala e lelei, falala'anga tu'uloa mo e ake vave mai 'a e ngaahi langa lalahi, 'o kau ai 'a e ngāue lalahi fakavaha'afonua mo fakafeitu'ū, ke tokoni'i e fakalalakala faka'ekonōmikā mo e lelei 'a e tangatā, 'o fakatefito ki he ma'ama'a fe'unga mo e faingamālie tataui ki he toko taha kotoa pē.	9.1.2 Lahi 'o e kau pasēsē mo e utā 'o fakatatau ki he founa 'oku fai'aki 'a e fefononga'aki.
Fika 9: Faka'ai'ai e nofo melinō mo e sosaieti 'oku kau katoa ki he fakalalakala 'oku tu'uloā, pea fakafaingamālie 'a e toko taha kotoa pē ki he fakamaau totonū, pea fa'u ha ngaahi potungāue 'oku lelei, tali ui, pea mo fakakau katoa he lēvolo kotoa pē.	16.4 'Oku fakafuofua ke a'u ki he 2030 ke holoki 'a e fehu'aki ta'efakalao 'a e pa'anga mo e ngaahi me'atau, fakaivia 'a e ngaue ki hono fakafoki 'a e ngaahi koloa kaiha'a pea mo tau'i 'a e ngaahi kupu fekau'aki mo e ngaue ta'efakalao.	16.4.2 Ko e kongā 'o e ngaahi me'atau na'e puke, ma'u pe tukuange 'a ia ko hono tupu'anga ta'efakalao pe tu'unga kuo 'osi fakatoto'I pe fokotu'u'e ha pule'anga 'oku 'i ai hono mafai 'o fakatatau ki he ngaahi me'angaue fakavaha'apule'anga.
	17.1	17.1.1

17 a. Fakaivia 'a e ngaahi founa 'o e fakahoko ngāue' pea toe fakalongomo'ui 'a e Fengāue'aki Fakamāmani Lahi' ki he Fakalakalaka 'oku Tu'uloa.'	Ke fakaivia 'a e fakatahataha'i 'a e ngaahi pa'anga fakafonuá, 'o kau ai 'a e ngaahi tokoni fakavaha'apule'anga ki he ngaahi fonua langalanga haké, ke fakalelei'i 'a 'enau malava ke tănaki 'a e tukuhau mo e ngaahi pa'anga hū mai kehé.	Pēseti 'o e pa'anga hū mai 'a e pule'angá ('aki 'a e feitu'u na'e hū mai mei af), 'o fakatatau ki he mahu'inga fakalūkufua 'o e Koloa mo e Ngāue Fakalotofonuá (GDP). 17.1.2 Lahi 'o e patiseti fakalotofonuá 'oku fakapa'anga mei he tukuhau fakalotofonuá.
	17.8 Ke a'u ki he 2017, kuo ngāue'aki kakato 'e he ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalakalaká 'a e ngaahi founa ki he ngāue'aki 'a e pangikē 'o e tekinolosiá mo e saienisí, tekinolosiá, mo e ngaahi 'ilo fo'ou, ke fakalelei'i 'aki 'a e tekinolosiá 'oku fakaiviá, 'o tautautefito ki he tekinolosiá 'o e fakamatalá mo e fetu'utakí.	17.8.1 Tokolahi 'o e kakai mo e ngaahi fāmili 'oku nau ngāue'aki 'a e 'initanetí.
	17.12 Ke fakatokanga'i ke ngāue'aki kei taimi 'a e faingamālie ki he koloa 'oku 'ikai ke tuté pea mo e ngaahi māketi 'oku 'ikai fakangatangata 'a e koloa hū atu ki af 'i ha founa 'oku tolonga ma'á e ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalakalaká, 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e WTO, 'o kau ai 'a e fakapapau'i ko e ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi monū'ia makehe ki he tupu'anga 'o e koloá mei he ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalakalaká 'oku 'ata ki tu'a pea faingofua hono ngāue'akí, pea tokoni foki ki he fakafaingofua 'enau hū ki he māketí.	17.12.1 'Avalisi 'o e totongi tute 'oku fehanganagai mo e ngaahi fonua langalanga haké, ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalakalaká, mo e ngaahi fonua 'otu motu iiki langalanga haké.
	17.15 Ke faka'apa'apa'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue mo e founa tataki 'a e fonua taki taha ke fokotu'u mo ngāue'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue'aki ke fakasi'isi'i e masivesiva pea mo e fakalakalaka 'oku tu'uloá.	17.15.1 Lahi 'o e ngaahi faingata'a 'oku 'i loto he ngaahi tokoni fakavaha'apule'angá pe ko e ngaahi aleapaú, ngaahi aleapau ki he invesimeni fakavaha'apule'angá, ngaahi aleapau ki he fefakatau'aki fakafeitu'ú, mo e ngaahi aleapau peheé.

1.5 Ngaahi Kupu Fekau'aki

'Oku hounga'ia 'a e Potungāue' ki he ngaahi kupu fekau'aki' 'i he tokoni mai ki hono tănaki 'o e pa'anga hū mai, 'malu'i 'a e kau'āfonua' mo hono fakafaingofua'i 'o e fefakatau'aki.' 'Oku tukupā 'a e Potungāue' 'i he Palani Ngāue ko eni' ke toe fakalakalaka ange 'a e founa ngāue' 'o fakafou 'i ha ngaahi sēvesi fakapolōfesinale mo fakaēonopooni ke to e faingofua ange 'a e fengāue'aki mo e ngaahi kupu fekau'aki.' (vakai ki he Fakamatala Fakalahi 2 ki he fakaikiiki)

Tēpile 2: Ngaahi kupu fekau'aki' mo e Potungāue Tānaki Pa'anga Hū Mai' mo e Tute'				
Ngaahi Kupu Fekau'aki	Tokotaha ngaue'aki 'a e ngaahi sevesi 'o e Potungāue'	Fakahoko fatongia ki he Potungāue'	Hoa Ngaue'	Tokangaekina 'o e Potungāue'

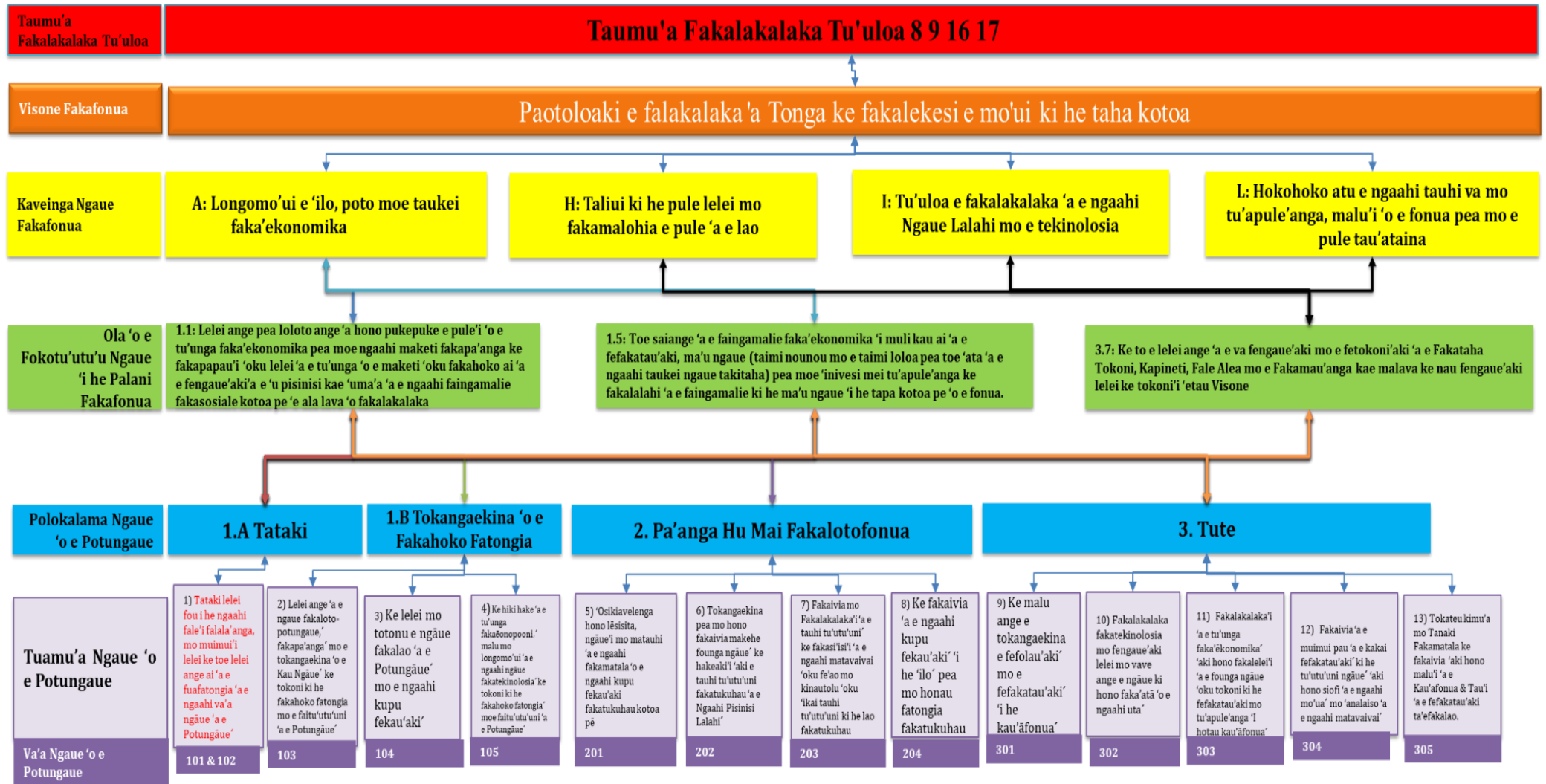
1. Ngaahi Pisinisi iiki te'eki Lesisita	✓	✓	✓	
2. Kau Ngaue	✓		✓	
3. Ngaahi Pisinisi	✓		✓	
4. Fakafofonga Tukupau	✓		✓	
5. Fakafofonga Kasitomu	✓		✓	
6. Ngaahi Pisinisi e Pule'anga	✓		✓	
7. Ngaahi Potungāue/ Va'a Ngaue	✓	✓	✓	
8. Kapineti				✓
9. Fale Alea				✓
10. Hoa Ngaue mei Tu'apule'anga		✓	✓	

Ko e puipuitu'a 'o e Ngaahi kupu fekau'aki:

- **Pule'anga** – 'Oku fengaue'aki vaofi 'a e Potungāue Pa'anga Hu mai mo e Tue mo e ngaahi Potungāue kehe 'o e Pule'anga, 'o hange koe Potungāue Pa'anga, Potungāue Fefakatau'aki mo e Fakalakalaka Faka'ekonomika, Potungāue Polisi, Kau Tau 'a 'ene 'Afio, Komisoni Ngaue Fakapule'anga pea moe Palani Fakafonua.
- **Kakai totongi tukupau & Kau fefolau'aki** – 'Oku tukupa 'a e Potungāue ke lalanga ha founa ke feau 'aki e ngaahi fiema'u 'a e kakai totongi tukupau mo e kau fefolau'aki. 'E hokohoko atu pe 'a hono fatu mo fakahoko 'a e ngaahi palani ngaue ke fakaivia 'enau 'ilo fakatukupau mo e kasitomu.
- **Kau Fakafofonga Tukupau** – 'Oku fakahoko 'e he kau fakafofonga tukupau 'a e ngaue mahu'inga 'i hono faitokonia e kau totongi tukupau kenau mahino pea mo nau muimui ki he ngaahi tu'utu'uni fakatukupau.
- **Kau Fakafofonga Kasitomu** – Ko e kakai mahu'inga eni 'i hono fakapapau'i ko e ngaahi uta kotoa pē 'oku nau muimui kakato ki he tu'utu'uni 'o e lao fakakasitomu.' 'E hokohoko atu aipe 'a e fengaue'aki fakataha' ke fakafaingofua'i e fefakatau'aki.'
- **Kautaha fengaue'aki fakavaha'apule'anga** – 'Oku lolotonga fengaue'aki 'a e Potungāue mo e ngaahi kautaha fakavaha'apule'anga ko 'eni, World Customs Organization (WCO), Commonwealth Association of Tax Administrations (CATA), Pacific Islands Tax Administrators Association (PITAA), Oceania Customs Organization (OCO).
- **Hoa Ngāue mei Tu'apule'anga** – 'Oku hokohoko lelei aipe 'a e poupoua 'e he ngaahi hoa ngaue mei tu'apule'anga. Ko ni'ihi 'eni 'a e kau hoa ngaue, International Monetary Fund (IMF) Pacific Financial Technical Assistance Centre (PFTAC), PACER Plus Implementation Unit (PPIU), World Bank Group, Asian Development Bank, Governments of Australia, People's Republic of China, Siapani mo Nu'usila.

1.6 Mape 'o e Halafononga e Potungāue

Fakatātā 1: Mape 'o e Halafononga e Potungāue

1.7 TSDF, SDG, GPA mo e Ngaahi Fokotu'utu'u Fakafonua'

1.7.1 Konga 'o e TSDF II 'oku poupu'i 'e he Potungāue'

'Oku poupu'i 'e he Potungāue' 'a e Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga II 2015-2025 "*Paotoloaki 'a e Fakalakalaka 'o Tonga: Ke fakatupulekina hotau tofi'a.*" 'E a'usia eni mei he taliui 'a e fakahoko fatongia 'o e Potungāue' ki he me'afua 'o e ngaahi taumu'a fakalakalaka tu'uloa 'e fitu (7) mo e ola fakafonua 'e fä (4).

Me'afua 'o e ngaahi taumu'a fakalakalaka tu'uloa:

8.1.1 Tupu totonu fakata'u 'a e koloa' mo e ngāue fakaloto fonua' 'o fakatatau ki hono vahevahe fakafo'ituitui.'

9.1.2 Lahi 'o e kau pasese' mo e uta' 'o fakatatau ki he founa 'oku fai'aki 'a e fefononga'aki.'

16.4.2 Ko e konga 'o e ngaahi me'atau na'e puke, ma'u pe tukuange 'a ia ko hono tupu'anga ta'efakalao pe tu'unga kuo 'osi fakatoto'lo'i pe fokotu'u'e ha pule'anga 'oku 'i ai hono mafai 'o fakatatau ki he ngaahi me'angaue fakavaha'apule'anga.

17.1.1 Pēseti 'o e pa'anga hū mai 'a e pule'anga' ('aki 'a e feitu'u na'e hū mai mei ai, 'o fakatatau ki he mahu'inga fakalūkufua 'o e Koloa mo e Ngāue Fakaloto fonua.' (GDP)

17.1.2 Lahi 'o e patiseti fakaloto fonua' 'oku fakapa'anga mei he tukuhaui fakaloto fonua.'

17.4.1 Pēseti 'o e ngaahi koloa mo e ngaahi ngāue 'oku hū atu ki muli' ko e totongi nō.

17.8.1 Tokolahi 'o e kakai mo e ngaahi fāmili 'oku nau ngāue'aki 'a e 'initaneti'.

17.12.1 'Avalisi 'o e totongi tute 'oku fehanganagai mo e ngaahi fonua langalanga hake, 'ngaahi fonua 'oku kei ma'ulalo taha 'enau fakalakalaka' mo e ngaahi fonua 'otu motu iiki langalanga hake.'

17.15.1 Lahi 'o e ngaahi faingata'a 'oku 'i loto he ngaahi tokoni fakavaha'apule'anga' pe ko e ngaahi aleapau, 'ngaahi aleapau ki he 'invesimeni fakavaha'apule'anga, 'ngaahi aleapau ki he fefakatau'aki fakafeitu'u, mo e ngaahi aleapau pehee.'

Ngaahi ola fakafonua:

A: longomo'ui e 'ilo, 'poto' mo e taukei faka'ekonomika.

H: taliui ki he pule lelei' mo fakamālohia e pule 'a e lao'.

I: tu'uloa e fakalakalaka 'a e ngaahi ngaue lalahi' mo e tekinolosia'.

L: hokohoko atu e ngaahi ngaue tauhi vā mo tu'apule'anga, 'malu' 'o e fonua' pea mo e pule tau'atina'.

Ko e ngaahi me'afua 'o e ngaahi taumu'a fakalakalaka tu'uloa mo e ngaahi ola fakafonua 'oku hā 'i 'olunga' 'oku a'usia ia 'i he poupu 'a e Potungāue' 'i he tu'unga kehekehe ki he ngaahi kaveinga ngāue fakafonua kuo fokotu'u'.

Mahu'inga:

1.1 Lelei ange pea loloto ange 'a hono pukepuke e pule'i 'o e tu'unga faka'ekonomika' pea mo e ngaahi maketi fakapa'anga'.

1.5 Lelei ange hono a'usia 'o e fefakatau'aki fakavaha'apule'anga, 'ngaue' mo e 'inivesi mei muli'.

3.7 Fakalelei'i 'a e vā fekau'aki fakapolitikale, fakataumalu'i fonua 'o 'ikai ngata pe 'i he Pasifiki' ka e pehē pē foki mo e fakamāmani lahi'.

Tokoni fe'unga pe:

1.2 Vāofi ange 'a e tākaua 'a e Pule'anga' mo e Sekitoa'.

1.3 Lelei ange 'a e 'ātakai fakahoko pisinisi.

3.1 Lahi ange lava me'a, 'aonga, ma'ama'a, faitotonu, 'ata ki tu'a mo tokonia 'a e ngaahi fakahoko fatongia 'o fakatefito 'i he ngaahi taumu'a mahu'inga taha.

Konga si'i:

2.1 Fakalakalaka 'a e fengāue'aki mo e fepoupouaki 'a e ngaahi kautaha 'ikai fakapule'anga' mo e ngaahi kulupu fakakolo'.

2.6 Fakahoko e ngaahi founa ngaue 'oku fakamamafa ki he ngaahi mahaki pipihi mo e 'ikai pipihi.

3.4 Ke fakaeonopooni pea mo fe'unga 'a e Konisitutone, pea ko e ngaahi Lao ke ho'ata mei ai 'oku nau muimui ofi ki he tu'unga fakamamani lahi 'o e ngaue fakatemokalati.

3.6 Lelei ange 'a e fengāue'aki mo e ngaahi fonua tokoni ki he fakalakalaka ke fakapapau'i ko'enau polokalama ngāue 'oku muimui ofi pe 'i he 'asenita ngāue 'a e Pule'anga'.

4.3 Ke falala'anga, malu pea ma'ama'a ange 'a hono a'usia e ngaahi faingamalie ki he fakamatala' mo e fetu'utaki fakatekinolosia, 'o ngaue'aki 'i he founa 'ilo fo'ou'.

1.7.2 Kaveinga Ngāue Tu'ukimu'a 'a e Pule'anga

Ko e kaveinga ngāue tu'ukimu'a 'e ono (6) mei he kaveinga tu'ukimu'a 'e hiva (9) 'a e Pule'anga 'oku tali ui ki ai 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue' 'a ia 'oku fakatefito 'i he ngaahi 'isiū 'o e Matu'uekina 'a e ngaahi faingata'a 'e hoko ki he Fonua, Ke Lelei ange e Ngaahi fakahoko fatongia pea mo Malava 'o Feau 'a e Totongi 'o e ngaahi Ngaue (Sevesi) pea mo e Paotoloaki 'o e tupulekina faka'ekonomika.

A. Matu'uekina e ngaahi faingata'a 'e hoko ki he Fonua

GPA 1: Ke toe maluange pea mo malohiange 'a e ngaahi naunau pehe ki he 'uu founa ngaue 'oku fakahoko ke malava 'e he fonua 'o matu'uekina 'a e ngaahi pole kehekehe 'a e feliuliuaaki 'o e 'ea 'o hange ko e (saikolone fakatalopiki, ma'olunga ange 'a e tahi; peau kula; fokoutua faka'auha fakamamani lahi), 'i he taimi tatau, ke tokoni ki he fakaakeake mei he palopalema faka'ekonomika 'oku hoko.

GPA 3: Ke hokohoko atu 'a e fengaue'aki 'a e 'uu hoa ngaue fakalotofonua pehe ki tu'apule'anga 'i he feinga ke fakasi'isi'i 'a hono tufaki, pehe ki hono ngaue'aki 'o e faito'o ta'efakalao, pea ke ngaue'aki malohi 'a e lao pea 'ikai ngata ai kae ngaue fakataha 'a e fonua 'i he feinga ke fakasi'isi'i 'a e 'uu uesia tamaki'oku 'omi 'e he faito'o ta'efakalao.

E. Ke Lelei ange e Ngaahi fakahoko fatongia pea mo Malava 'o Feau 'a e Totongi 'o e ngaahi Ngaue (Sevesi)

GPA 5: Ke to e lelei ange pea mo ma'ama'a ke fe'unga mo e ivi fakapa'anga 'o e kakai 'o e fonua 'a e tu'unga 'oku fakahoko'aki 'o e ngaahi ngaue ki hono tokangaekina 'o e mo'ui lelei tautefito ki he COVID-19 pehe ki he ngaahi fokoutua 'oku 'ikai pipihi.

GPA 6: Ke to e lelei ange pea mo faingofua 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngaue 'a e Pule'anga pea mo 'ene ngaahi kautaha pisinisi ki he tupulekina fakalukufua 'o e fonua 'aki 'a hono fakalahi 'a hono ngaue'aki 'o e fetu'utaki initaneti fakavavevave (access to high-speed broadband technology), ma'ama'a ange 'a e ma'u'anga ivi, fetu'utaki, vai-inu pea ma'a ange mo e 'ataakai.

F. Ko e ngaahi pole pea mo e faingamalie ki hono paotoloaki 'o e tupulekina faka'ekonomika

GPA 7: Ke fokotu'u ha ngaahi faingamalie fefakatau'aki fakafou mai mei he 'uu felotoi fakafeitu'u pehe tu'apule'anga tautefito ki he ngoue, toutai, ngaue fakamea'a, takimamata kae'uma'a 'a hono faka'ai'ai 'o e fakatupukoloa pehe ki hono fakasi'isi'i 'a e ngaahi fakafe'atungia ki he fakalakalaka 'a e 'uu pisinisi taautaha kae'uma'a 'a hono holoki 'a e fakafalala 'i he koloa hu mai mei tu'apule'anga.

GPA 9: Ke to e fakaloloto ange 'a e vafengaue'aki pea mo e 'uu fonua kaungame'a tautefito ki hono: to e hiki'i hake 'a e fengaue'aki pea mo e 'uu hoangaue fakafeitu'u pehe ki he fakavaha'apule'anga; ke fakaloloto ange 'a e fengaue'aki ki ha founa malu ki he fakatupu koloa pea ke ma'uma'uluta aipe 'a hono paotoloaki 'a e tupulekina faka'ekonomika pehe ki he lelei fakasosiale.

(Vakai ki he Fakamatala Fakalahi 3 ki he fakaikiiki 'o e taumu'a ngāue, palani ngāue mo e ngaahi tāketi 'o e kaveinga tu'ukimu'a 'a e Pule'anga 'oku tokoni kiai 'a e fakahoko fatongia 'a e Potungāue ki he ta'u fakapa'anga 'e tolu ka hoko mai)

1.7.3 Palani Fakasekitoa, Langa Fakalakalaka 'a e Komiunitii' & Pasifiki'

'Oku toe tokoni lahi pe 'a e Potungāue' ki he ngaahi palani fakasekitoa, langa fakalakalaka 'a e Komiunitii' & Pasifiki, ko e konga eni 'o e ngaahi palani koia'-

- Palani Fakafonua ki hono Tau'i 'o e Faito'o Konatapu' [2021-24]
 - Ngaahi ngaue mahu'inga 1: Holoki e tufaki'
 - Ngaahi ngaue mahu'inga 2: Holoki 'o e Fiema'u'
- Fa'unga tu'utu'uni ngāue ki he fefakatau'aki 'a Tonga' 2017-2025
 - Fa'unga 1: Fakalakalaka'i mo fakaivia fakaepa'anga 'a e ngaahi ngāue'anga fakatupu koloa'
 - Fa'unga 2: Fakalakalaka'i 'a e koloa hū ki tu'apule'anga mo fakafaingofua'i e fefakatau'aki'
- Palani ki he Fakalakalaka' mo e Hiki Fonua ki Muli'
 - Palangi Ngāue 10: Fakamālohia e malu 'a e Kau'āfonua' mo e Kakai'
 - Palangi Ngāue 11: Fakangata 'a hono pa'ūsi'i 'o e kakai'
 - Palangi Ngāue 12: Fakamatala mei he kau folau mai mei tu'apule'anga'
- Palani Fakafonua ki hono fakasi'isi'i 'o e mahaki 'ikai pipihi' 2021-2025
 - Taumu'a Ngāue 3: Faka'ai'ai 'o e Mo 'ui Lelei' mo Fakasi'i si'i 'a e ngaahi fokoutua'

(vakai ki he fakamatala fakalahi fika 3 ki hono fakakiiki 'o e ngaahi taumu 'a mei he ngaahi palani 'oku fakahaa')

2 Puipuitu'a 'a e Potungāue Pa'anga Hū Mai' mo e Tuté

2.1 Ngaaahi Polokalama, Taumu'a, Palani' mo e Va'a Ngāue'

Tēpile 3: Va'a Ngāue' mo hono Taumu'a Ngāue'

Polokalama	Taumu'a Ngāue	Palani Ngāue	Va'a Ngāue
Polokalama 1: Va'a Pule'i mo e Fale'i	(1) Tataki lelei fou i he ngaahi fale'i falala'anga, mo muimui'i lelei ke toe lelei ange ai 'a e fua fatongia 'a e ngaahi va'a ngāue 'a e Potungāue'	Taki Fakalukufua mo hono Faka'ataa 'o e ngaahi Tu'utu'uni Ngaue.	'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitaa'
		Tokangaekina 'a hono fakalele 'a e Potungaue	'Ofisi 'o e Pule Lahi'
		Tokoni ki he 'Ofisi 'o e Pule Lahi & Fengaue'aki Fakavaha'a Pule'anga	
		Tu'utu'uni Ngaue moe Palani	
		'Atita Fakaloto-potungāue'	
		Tokangaekina 'a e ngaahi matavaivai 'a e Potungaue	
	(2) Lelei ange 'a e ngaue fakaloto-potungaue, fakapa'anga' mo e tokangaekina 'o e Kau Ngāue' ke tokoni ki he fakahoko fatongia mo e faitu'utu'uni 'a e Potungāue'	Tokangaekina 'a e Kau Ngaue kotoa 'a e Potungaue	Va'a Ki hono Fakalele Ngaahi Ngaue
		Tokangaekina kotoa e ngaahi pa'anga hu mai mo e fakamole 'a e Potungaue	
	(3) Ke lelei mo totonu e ngāue fakalao 'a e Potungāue' mo e ngaahi kupu fekau'aki'	Fale'i & Fakalakalaka ma'ae Potungaue	Va'a Tokangaekina 'ae ngaahi nague Faka-Lao
		Fatu mo fakalelei'i 'a e ngaahi lao' & tu'utu'uni' ma'ae Potungaue	
		Fakatonutonu Fakalao' ma'ae Potungaue	
	(4) Ke hiki hake 'a e tu'unga fakaēonopooni, malu mo longomo'ui 'a e ngaahi ngāue fakatekinolosia' ke tokoni ki he fakahoko fatongia' mo e faitu'utu'uni 'a e Potungāue'	Fokotu'u ha fa'unga ngāue ke tokoni mo tokanga'i 'a e fakahoko fatongia 'a e va'a ngāue faka-ICT ma'ae Potungaue	Va'a Tokangaekina e ngaahi ngaue fakatekinolosia'
		Fakahoko fatongia tokoni mo hono pule'i 'o e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e Potungāue'	
		Ngāue ki hono tokonia 'a e ngaahi polōseki 'a e va'a fakamatala, fetu'utaki' mo e tekinolosia' (ICT) ma'ae Potungaue	
Polokalama 2: Pa'anga Hū Mai Fakalotofonua'	(5) 'Osikiavelenga hono lēsisita, ngāue'i mo tauhi 'a e ngaahi fakamatala 'o e ngaahi kupu fekau'aki fakatukuhau kotoa pē	Fakahū ngaahi Fakamatala fakatukuhau'	Va'a Tokangaekina 'a e Kau totongi Tukuhau
		Lēsisita ngaahi Fakamatala fakatukuhau'	

		Fakamā'opo'opo mo e Faka'atā Tukupuhau'	
		Tauhi Faile	
	(6) Tokangaekina pea mo hono fakaivia makehe founa ngāue' ke hakeaki'i 'aki e tauhi tu'utu'uni fakatukupuhau 'a e Ngaahi Pisinisi Lalahi'	Heilala'	Va'a ngaue 'a e ngaahi Pisinisi Lalahi
		Pisinisi Lalahi'	
		Tokangaekina 'a e Kasitoma	
	(7) Fakaivia mo Fakalakalaka'i 'a e tauhi tu'utu'uni' ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi matavaivai 'oku fe'ao mo kinautolu 'oku 'ikai tauhi tu'utu'uni ki he lao fakatukupuhau'	Ātita' mo Fakatotolo fakatukupuhau'	Va'a Ngaue ki he Fakalakalaka mo Tauhi Tu'utu'uni Fakatukupuhau'
		Tanaki Fakamatala mo e Mo'ua Tukupuhau'	
	(8) Ke fakaivia 'a e ngaahi kupu fekau'aki' i he 'ilo' pea mo honau fatongia fakatukupuhau'	Tokonia 'o e kau totongi tukuhau'	Va'a Tokangaekina mo fakaivia 'a e 'ilo fakatukupuhau
		Tokangaekina 'o e ngaahi fakahoko fatongia'	
		Tokangaekina 'a e vā mo e akonekina 'o e kakai totongi tukuhau'	
Polokalama 3: Kasitomu	(9) Ke malu ange e tokangaekina e fefolau'aki' mo e fefakatau'aki' i he kau'āfonua'	Kau'āfonua - Ngaahi Ngaue ki he Taulanga	Va'a ki he ngaahi Ngaue Pule'I Kau'āfonua
		Kau'āfonua - Ngaahi Ngaue ki he Mala'e Vakapuna	
		Va'a Ngaue ki hono Tokangaekina 'a e Potu Tahi 'o Tonga	
		Tafa'aki sivi	
	(10) Fakalakalaka fakatekinolosia mo fengāue'aki lelei mo vave ange e ngāue ki hono faka'atā 'o e ngaahi uta'	Sivi Tute moe Tali Totongi	Va'a ki he fakaataa 'a e ngaahi uta
		Tuku'angakoloa, Lolo & Kasa'	
		Fale Ngaohi'anga Koloa Ekisia	
		Tokangaekina e kasitoma'	
	(11) Fakalakalaka'i 'a e tu'unga faka'ekonomika' 'aki hono fakalelei'i 'a e founa ngāue 'oku tokoni ki he fefakatau'aki mo tu'apule'anga 'I hotau kau'āfonua'	Polokalama Fefakatau'aki Falala'anga	Va'a Tokangaekina e Tanaki Tute
		'Analaiso 'a e ngaahi ma'u'anga Fakamatala'	
		Siofi 'ae Ngaahi Tu'utu'uni Fakatute moe Fakangatangata ki he Tute'	
		Polokalama Fakatekinolosia ki hono Faka'atā 'o e Ngaahi Koloa Hū Mai mo Hū Atu ki Tu'apule'anga (ASYCUDA)	Va'a Tokoni ki he Fefakatau'aki'
	(12) Fakaivia 'a e muimui pau 'a e kakai fefakatau'aki' ki he tu'utu'uni ngāue' 'aki hono siofi 'a e ngaahi mo'ua' mo 'analaiso 'a e ngaahi matavaivai'	Ātita'i 'o e ngaahi ngāue ki he uta kuo faka'ataa'	Va'a fakamalohia 'a e Tauhi tu'utu'uni fakakasitomu'
		Laiseni mo Tokangaekina e halanga fefakatau'aki	

		Tokangekina ‘a e mo’ua’	Va’a Tanaki Fakamatala
		Fakatotolo e Maumau’i	
		’o e tu’utu’uni	
		fefakatau’aki	
(13) Tokateu kimu’a mo Tanaki Fakamatala ke fakaiviva ‘aki hono malu’i ‘a e Kau’afonua & Tau’i ‘a e fefakatau’aki ta’efakalao.	Senita Tanaki Fakamatala		
	Tokangaekina ‘a e Fe’unu’aki ‘a e ngaahi uta		
	Tanaki Fakamatala		
	Tokoni Fakahoko Ngaue		

3. Polokalama mo e Va'a Ngāue 'o e Potungāue'

Makatu'unga 'i he tokanga 'a e Potungāue' ke fakalalakala'i 'a hono ngaahi tefito'i fatongia, 'na'e fakahoko ai 'a hono toe siofi mo liliu 'a e fa'unga lolotonga. Ko e fa'unga fo'ou koeni 'oku fakataumu'a ke ne toe fakalahi ange 'a e ola 'o e ngāue, fakafaingofua'i, taliui ki he fatongia' pea toe mahino ange 'a e ngaahi taumu'a ngaue 'o e tafa'aki takitaha. 'E tokoni eni ke fakasi'isi'i 'a hono toutou fakahoko pe ha ngāue tataui, malava ke ngaue'aki fakapotopoto 'a e koloa 'oku ma'u' pea toe mahino mo faingofua ange ai 'a e fetu'utaki' pea moe fai tu'utu'uni. Koia ai kuo fakahoko 'a e ngaahi liliu ko 'eni' ki he fa'unga lolotonga 'o e Potungāue pea ke kamata ngaue'aki 'i he kamata 'o e ta'u fakapa'anga 2025/26

3.1 Polokalama 1: Va'a Pule'i mo e Fale'i

Felāve'i ki he Palani Fakamuimui'	Hokohoko atu	Ki'i liliu si'i	Fu'u liliu lahi	Fo'ou
-----------------------------------	--------------	-----------------	-----------------	-------

- Fehikitaki 'a e kau ngāue mo fokotu'u 'a e ngaahi lakanga fo'ou ki he Polokalama 1
- Tanaki Fakamatala, Fakatotolo. Malu'i kau'afonua & Tau'i 'o e faito'o konatapu (102311) 'e 'unu ia ki he Polokalama 3 'o hoko ia ko e Va'angaue 5 (305) ki he hingoa ko e "Tanaki Fakamatala"
- "Taki Fakalukufua mo hono Faka'ataa 'o e ngaahi Tu'utu'uni Ngaue" ko e liliu fo'ou ia ki he Palani Ngaue 'i he 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisita
- "Tokangaekina 'a hono fakalele 'a e Potungāue" ko e liliu fo'ou ia ki he Palani Ngaue 'i he 'Ofisi 'o e Pule Lahi
- Iuniti 'i he 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'oku ui ko e "Tokoni ki he 'Ofisi 'o e Pule Lahi & Fengāue'aki Fakavaha'a Pule'anga" 'oku 'i he 102311
- Iuniti mavahe 'e taha 'i he 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'oku ui ko e "Tu'utu'uni Ngaue moe Palani" tene ngaue'aki pe 'a e 102311
- 102411. Tokangaekina 'a e ngaahi matavaivai na'e fika 203211 kimu'a
- 103. Tokangaekina 'o e Fakahoko Ngāue, 'e fokotu'utu'u fo'ou hono ngaahi Palani Ngaue ki ha ongo fo'i tu'unga SADCEO 'e 2, ko e taha ki he Tokangaekina 'a e Kau Ngaue kotoa 'a e Potungāue pea moe taha ki hono Tokangaekina kotoa e ngaahi pa'anga hu mai mo e fakamole 'a e Potungāue- 'e fakatou taliui pe ki he DCEO - Tokangaekina 'o e Fakahoko Ngāue. Neongo 'e kei tu'uma'u pe 'a e 103111 and 103211, ka ko e fa'unga lolotonga 'e 'asi pe ai (111) or (211) ki he fo'i tu'unga takitaha ke fakamahino pe ai 'a e fika patiseti 'oku ne fakapa'anga 'eni. Ko e liliu ko 'eni ki he ta'u fakapa'anga 2026/27, ko e taimi ia 'e tataui ai 'a e patiseti moe fa'unga fo'ou.

3.2 Polokalama 2: Pa'anga Hū Mai Fakalotofonua'

Felāve'i ki he Palani Fakamuimui	Hokohoko atu	Ki'i liliu si'i	Fu'u liliu lahi	Fo'ou
----------------------------------	--------------	-----------------	-----------------	-------

- Fokotu'u 'a e ngaahi lakanga fo'ou mo hono 'unu 'a e ngaahi lakanga lolotonga i he Polokalama 2
- 201 kuo 'i ai 'a e Palani Ngaue 'e 4
- 201311, Ngaahi 'Ofisi Tukuhau he 'Otumotu 'e tanaki ia ki he 201111
- 201211, Lēsisita ngaahi Fakamatala fakatukuhau'na'e mavahe mai ia mei he 201111
- 201311, Fakamā'opo'opo mo e Faka'atā Tukuhau' na'e mavahe mai ia mei he 201211

- 201411, Tauhi Faile ko e Palani Ngaue fo'ou na'e mavahe mai mei he 201111
- 202, Va'a Ngaue 'a e Ngaahi Pisinisi Lalahi (na'e Ngaahi Pisinisi Lalahi), 202111. "Va'a Tokangaekina 'a e kau Heilala"(na'e Heilala Tax System), 202211. Pisinisi Lalahi (na'e Tukupau Lalahi), 202211. Tokangaekina 'a e Kasitoma (Palani Ngaue fokotu'u)
- 203 kuo 'i ai 'a e Palani Ngaue 'e 2
- 203211, Tanaki Fakamatala mo e Mo'ua Tukupau na'e 'i he 203311
- Mavahe 'a e Va'a Ngāue 2.4 ki he fa'unga pule fakangāue 'o e Polokalama 1

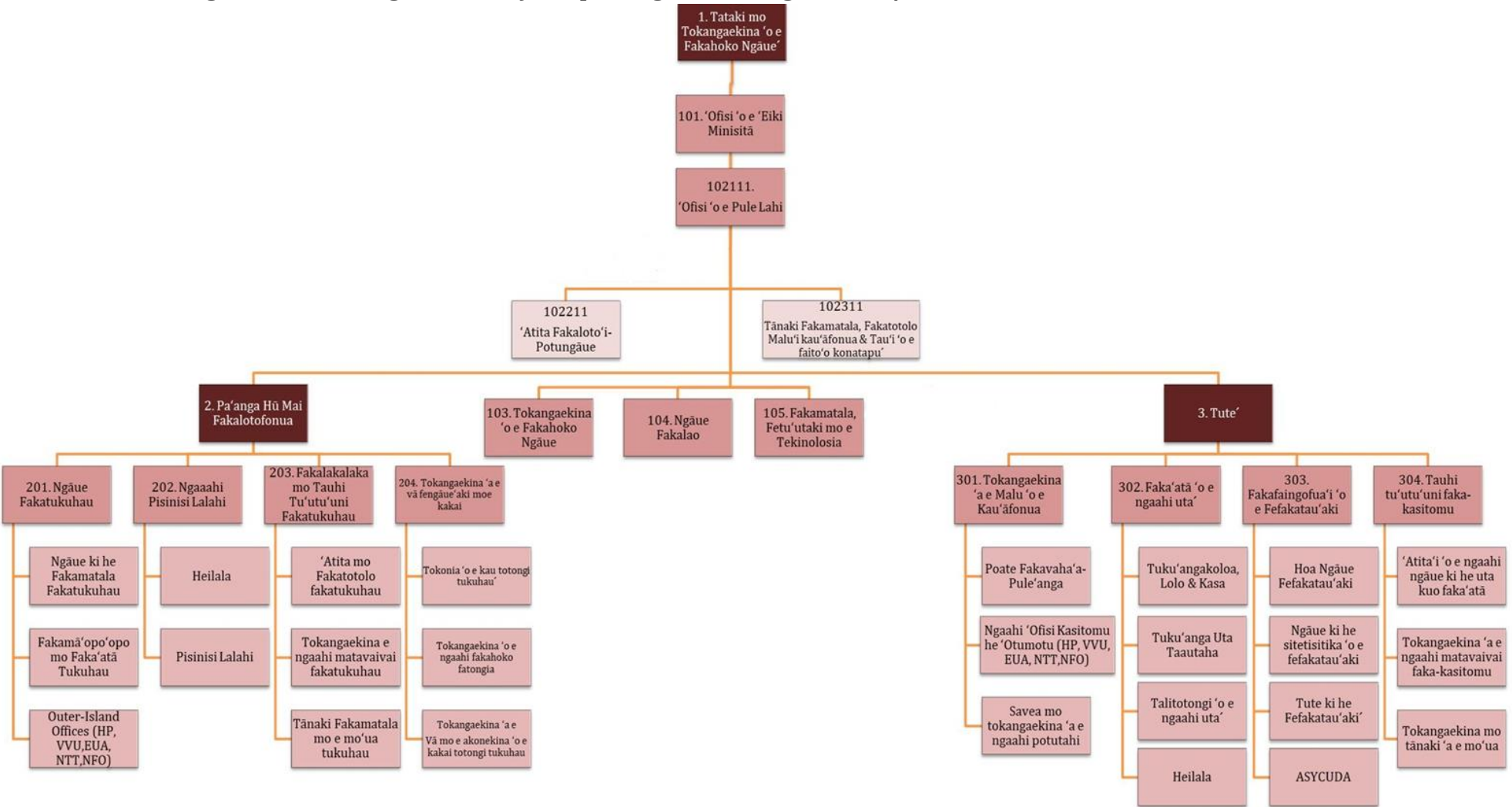
3.3 Polokalama 3: Kasitomu

Felāve'i ki he Palani Fakamuimui'	Hokohoko atu	Ki'i liliu si'i	Fu'u liliu lahi	Fo'ou
-----------------------------------	--------------	-----------------	-----------------	-------

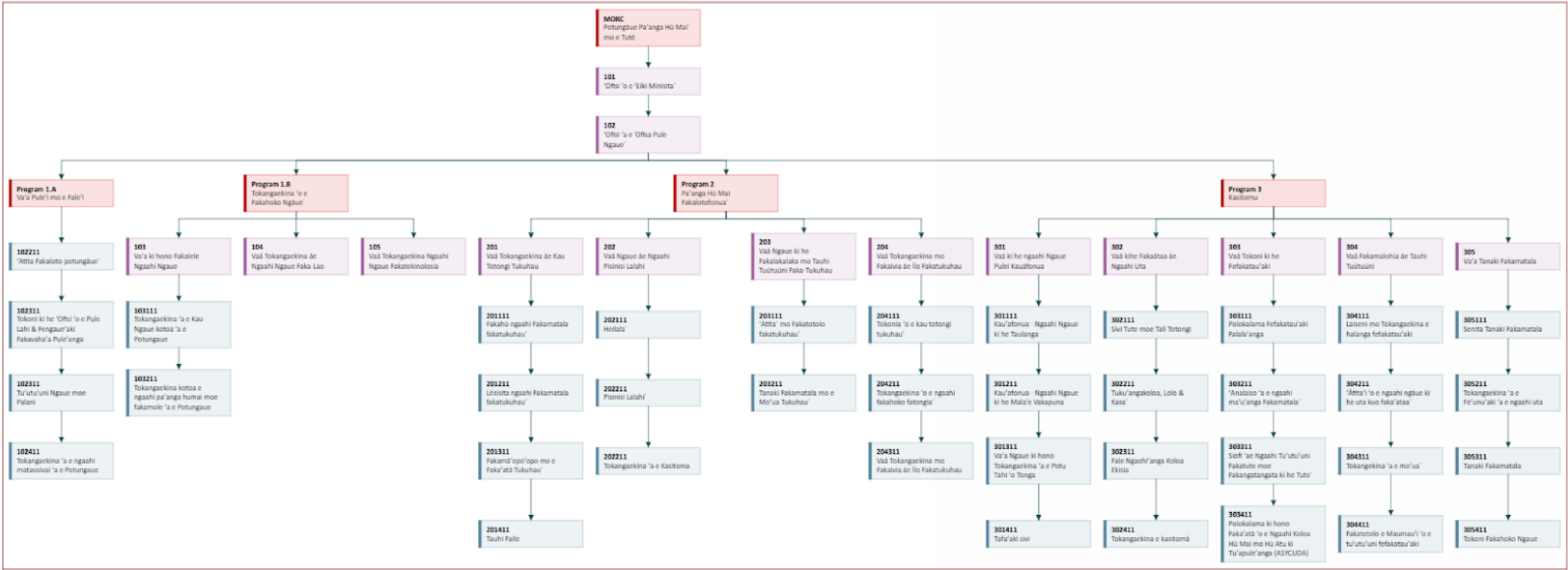
- Fehikitaki 'a e kau ngāue mo fokotu'u 'a e ngaahi lakanga fo'ou ki he Polokalama 3
- 301, Tokangaekina 'o e Kau'āfonua' (na'e Tokangaekina 'a e Malu 'o e Kau'āfonua'), 301111. Kau'afonua - Ngaahi Ngaue ki he Taulanga (na'e Poate Fakavaha'apule'anga), 301211. Kau'afonua - Ngaahi Ngaue ki he Mala'e Vakapuna (na'e mavahe mai mei he 301111), 301311. Va'a Ngaue ki he Potu Tahi 'o Tonga (fakataha'i ia 301211 & 301411), 301411. Tafa'aki sivi (na'e 302211)
- 302. Tokangaekina e Tanaki Tute (na'e Faka'ata 'o e ngaahi uta), 302111. Sivi Tute moe Tali Totongi (na'e 302311 One Stop Shop), 302211. Tuku'angakoloa, Lolo & Kasa' (na'e 302111 Tuku'angakoloa, Lolo & Kasa), 302311. Fale Ngaohi'anga Koloa Ekisia (fokotu'u Palani Ngaue fo'ou), 302411. Tokangaekina e kasitoma (na'e Heilala & Tokangaekina e kasitoma)
- 303. Fakafaingofua'i 'o e Fefakatau'aki (na'e Tu'utu'uni Ngaue & Fakafaingofua'i 'o e Fefakatau'aki), 303111. Polokalama Fefakatau'aki Falala'anga (na'e Aleapau Fetokoni'aki moe Ngaahi Hoa Ngaue ki he Fefakatau'aki), 303211. 'Analaiso 'a e ngaahi ma'u'anga Fakamatala' (na'e 'Analaiso 'o e Tu'utu'uni mo e Ngaahi Fakamatala')
- 304211. Laiseni mo Tokangaekina e halanga fefakatau'aki (na'e Tokangaekina 'a e ngaahi matavaivai fakakasitomu), 304311. Tokangaekina 'a e mo'ua' (na'e Tokangaekina mo tñaki 'a e mo'ua'), 304411. Fakatotolo e Maumau'i 'o e tu'utu'uni fefakatau'aki (fokotu'u fo'ou)
- 305. Tanaki Fakamatala (na'e 102311 'i he malumalu 'o e 'Ofisi 'o e Pule Lahi)

3.4 Fa'unga Pule Fakangāue 'o e Potungāue'

Fakatātā 2: Fa'unga Pule Fakangāue Ta'u fakapa'anga lolotonga' 2024/25

Fakatātā 3: Fa’unga Pule Fakangāue Ta’u fakapa’anga fo’ou’ 2025/26

Tēpile 4: Palani Fo’ou ‘a e Potungāue							
Palani Fo’ou	Palani Ngāue	2025/26	20226/27	2027/28	‘UHINGA	Polokalama #	Va’a Ngāue #
1. Polokalama Tataki faka-Tukuhau Fakalukufua (Kautaha ko e Bearing Point)	- Fakahoko (‘i he ta’u fakapa’anga hoko) - Hili hono fakahoko ‘i he ta’u fakapa’anga hoko (ta’u ‘e 2 ka hoko)	\$3.8m	\$9.6m	\$1.2m	Koe fakafuofua ma’olunga taha koe fo’i fokotu’u fo’ou ko eni’ tene toe ‘omai’ e ia ‘a e tupu lahi ‘aupito mei hono tanaki ‘a e Tukuhau’. Fakatātā faingofua ange pe eni, kapau koe telefoni lomilomi motu’a’ ‘oku lahi pe tănaki tukuhau ai he lolotonga’ ni, fēfē kapau koe hiki ki he telefoni paepae’, ‘isa’ e toe lahi ‘aupito ange ‘a e tănaki tukuhau ia ai’. Koe taimi kotoa pe ‘oku fai ai ha liliu ki ha fa’ahinga fa’unga fakatekinolosia ‘o hange koe polokalama faka-tukuahu, ‘oku totonu pe ke ‘iai ha tokanga makehe ki he me’a ‘oku lolotonga hoko he kuonga’ ni. ‘I he ‘uhinga koe ni’: Kapau koe talunga ‘a e taimi, kuopau ke sio ki he ngaahi fakangatangata fakafeitu’u ‘o a’u ki he ngaahi kau’āfonua, ka ‘i he tafa’aki ‘e taha ‘oku ‘iai pe fakangatangata fakataimi ia ‘i he Fonua koia’. Koe fo’i lea koia ki he polokalama koeni’ ‘oku ne fakama’unga ‘e ia ‘a e tukuhau moe fakalakalaka faka’ēkonomika ‘o e Fonua’ pea pehē foki ki he taumu’a langa Fonua ‘a e Pule’anga’. ‘I he faka’uhinga faka’iateia pe ia, ‘oku ‘iai ‘a e ngaahi ‘elemeniti kehekehe pe ia ai pea ‘oku nau felalave’i pe kinautolu ‘o tatau aipe pe koe felalave’i fakahokohoko pe fakatu’utu’unga pe koe felave’I fakataumu’a. ‘I he ‘uhinga koeni koe ngaahi tokāteline lahi ‘oku talamai koe a’u ki he tumutumu ‘o ha polokalama fakatukuhau, kuopau pe ke ‘i ai ‘a e liliu tatau aipe pe koe fakataimi pe koe tu’uloa ka ‘oku taumu’a kotoa pe ke toe lelei mo lahi ange ‘a e tănaki tukuhau’. Koe ngaahi tefito’i fakakaukau eni kuopau ke faka’apa’apa kiaia ‘a e ngaahi polokalama fakatukuhau: - Kuopau ke ‘elito ai e fakamaau totonu mo e tatau tofu pe ‘a e ngaahi tukuhau ‘oku fakahoko’ - Tu’uloa, mata loloa pea ‘iai foki ‘a e tu’uma’u he lao totonu ‘Ikai fakapalataha; ‘uhinga ki hono faka’ai’ ai ‘a e tupulaki ‘a e	1	1.5

					‘ēkonomika’ ‘o tu’u tau’ātaina ia mei he lau ‘a e kau fakatupu koloa’. • Malava fe’unga kene fakahoko ‘a e ngaahi fatongia mo e sēvesi ki he kakai’ • Mahino lelei, faingofua mo ma’ama’a hono ngāue’aki’ • Faka’ēkonomika; ‘oku felave’i pe heni ‘a e tānaki moe fakamole ki he hono ngāue’aki ‘o e polokalama’ni. Ko e ngaahi tefito’i fakakaukau koeni’ ‘oku fakamahu’inga’i lahi kotoa pe ia he ngaahi Fonua lahi he taimi ‘oku fa’unga ai ha liliu fakatukuhau.		
2. Tau’i ‘o e Faito’o Konatapu	• Fakahoko ‘o e tanaki fakamatala ke tokonia hono filifili ‘a e ngaahi palopalema ‘oku mahuinga ke fakatokanga’i • Fakahoko hono tuku atu ha ngaahi founga ngaue fakatatau ki he tu’unga tanaki fakamatala kuo ma’u • Fakalalakaka’i ai pe tu’unga taukei ‘i he tanaki fakamatala, sivi’i ‘o e ngaahi fakamatala, faka’ilongaki ai ‘a e ngaahi matavaivai ke tokoni ki hono fatu ha ngaahi lipooti falala’anga ‘e tokoni ai ki he ola lelei ‘o e ngaahi ngaue ‘oku fai. • Ngaue’aki ‘o e kuli (hufanga he	\$1,000,000	\$950,000	\$950,000		3	3.5

	fakatapu) ki hono kumi 'a e faito'o konatapu i hotau Kau'afonua, i uafu mo mala'e vakapuna.						
3. Konifelenisi 'a e PITAA	- Ko e konifelenisi 'a e PITAA 'oku tokangaekina 'e Vanuatu he 2024 'oku fakakau ai 'a e Kai Efiafi fakamāvae tokangaekina 'e he kau Sekelitali 'a e PITAA mo e Fonua tene tokangaekina 'a e konifelenisi hoko (Tonga). Ko e mahu'inga koeni 'oku 'osi 'i he patiseti 24/25 - Tonga (MoRC) tenau tokangaekina 'a e fakataha lahi koeni 'a e PITAA 'oku palani ke fakahoko 'i Septitema 2025.	\$250,000	-	-	Koe Konifelenisi koeni 'a e PITAA 'oku fakahoko fakata'u, pea 'oku ne fakatahataha'i mai ai 'a e kau ngaue fakatukuhau mei he fonua pasifiki 'e 15 pea mo Timor Leste. 'I he femahino'aki koia 'o e ngaahi fatongia 'o e fonua 'oku ne tokangaekina 'a e Fakataha 'a e PITAA. Ko Tonga tenau tokanga'i 'a e katoa 'o e ngaahi palani mo e fokotu'utu'u fakalotofonua, alea 'o e ngaahi me'alele ki he fefononga'aki 'a e kau memipa he fakataha, me'atokoni moha toe ngaahi ngāue pe 'oku felave'i mo e fakataha koeni. Ko kau Memipa tenau kau mai ki he fakataha ni 'oku nau totongi pe 'enau tikite folau mo 'enau nofo'anga. 'E tokoni pe 'a e PITAA mo e Potungāue MORC ki hono alea'i 'o e totongi 'a e ngaahi nofo'anga ki he kau memipa 'o e fakataha.	1	1.2
4. 'Ofisi Fo'ou ma'ae Tukupau	- Fai ha ngaahi sivi fakamatala pa'anga 'o fakafehoanaki ai 'a e fakamole ki ha fale 'oku lisi mo ha fale koe langa pe ma'ae Tukupau. - Fakapapau'i ha feitu'u lelei, lahi fe'unga mo faingamalie ki ha toe fakalelei mo fakalahi i he kaha'u.	-	\$1m	\$5m	Tu'unga lolotonga 'o e fale 'oku mau ngaue'aki, 'oku 'ikai ke lelei mo taau, pea 'ikai ngata ai, 'oku tope mamafa pe foki 'a e totongi lisi. Ka ko e 'Ofisi Fo'ou ko 'eni 'oku mahino ko e langa ke malu, fakaonopooni pea mo fakafuofua lelei i he totongi, 'elia ngaue, fakaivia 'a e tu'unga fakangaue 'a e kau 'Ofisa, talitali 'a e kau totongi tukuhau mo e tu'unga tanaki pa'anga ki he kaha'u, pea i he taimi tatau, kei ngaue'aki pe 'a e ivi faka-tekinolosia mo hono fakalakalaka'i.	1	1.3

	• Fakahoko ha talatalanoa moe ngaahi hoa fengaue'aki (Fale Pa'anga) ki he toe tanaki mai • Fokotu'u kiai hano patiseti moe tokoni fakapa'anga kuo'osi tali. • Fokotu'utu'u hono palani langa moe fakafuofua 'o e fakamole • Fakatau moe langa • Ngaahi liliu moe fokotu'utu'u ki he 'ofisi fo'ou. • Huufi pea mo hono fakahoko ke mea'i kiai 'a e kakai 'o e fonua • Muimui'i hili 'a e ngaue, 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e fale.						
--	---	--	--	--	--	--	--

4. Patiseti’ mo e Kau Ngāue ‘a e Potungāue’

Tēpile 5 : Patiseti Lolotonga, Fakalakalaka’ mo e Ngaahi Tokoni ‘a e Potungāue’								
Ngaahi Fakamole (\$m)	Ta’u Fakapa’anga 2024/25 (fakafuofua)	Ta’u Fakapa’anga 2024/25 (Fakalakalaka)	Ta’u Fakapa’anga 2025/26	Ta’u Fakapa’anga 2025/26 (Fakalakalaka)	Ta’u Fakapa’anga 2026/27	Ta’u Fakapa’anga 2026/27 (Fakalakalaka)	Ta’u Fakapa’anga 2027/28	Ta’u Fakapa’anga 2027/28 (fakalakalaka)
Kau Ngāue Tu’uma’u (10xx)	\$6,152,400	-	\$6,060,400	-	\$6,060,400	-	\$6,060,400	-
Kau Ngāue Lau’aho (11xx)	\$314,900	-	\$464,100	-	\$464,100	-	\$464,100	-
Fefononga’aki mo e Fetu’utaki(12xx)	\$275,800	-	\$266,400	-	\$266,400	-	\$266,400	-
Tauhi mo e Tokanga’i e Ngāue (13xx)	\$1,418,000	170,000	\$1,630,000	-	\$1,630,000	-	\$1,630,000	-
Totongi Koloa mo e Ngaue (14xx)	\$2,512,900	-	\$3,020,100	-	\$3,040,100	-	\$3,040,100	-
Ngaahi Koloa ‘a e Potungāue (20xx)	\$496,700	-	\$4,693,500	7,000,100	\$1,685,700	-	\$2,385,700	-
Ngaahi Me’a’ofa Fakangāue mo e ‘Inasi (15xx)	\$32,000	-	\$2,600	-	\$2,600	-	\$2,600	-
Fakakātoa ‘o e Fakamole	\$11,202,700	\$170,000	\$16,137,100	\$7,000,100	\$13,149,300	-	\$13,149,300	-

Tēpile 6: Patiseti Pa’anga Hū Mai ‘a e Potungāue’				
Ngaahi Tukuhau	2024/25 (\$)	2025/26 (\$)	2026/27 (\$)	2027/28 (\$)
Tukuhau Vāhenga (Ngaahi Potungāue Fakapule’anga)	9,793,100	11,681,600	14,052,300	13,468,200
Tukuhau Vāhenga (Pisinisi Lalahi/Iiki)	12,354,800	17,090,300	19,026,300	19,927,700
Tukuhau pa’anga hū mai(Pisinisi iiki)	1,097,100	1,399,400	2,737,400	2,780,200
Tukuhau pa’anga hū mai(Pisinisi lalahi)	29,646,700	24,262,700	26,588,200	27,402,200
Tukuhau ta’ofi (kau ngāue ‘i Tonga’ ni)	689,400	670,500	1,537,000	1,855,500
Tukuhau ta’ofi (kau ngāue ‘ikai ke ‘i Tonga’ ni)	11,500,000	18,375,100	21,458,200	23,612,400
Mo’ua tukuhau pa’anga hū mai	3,762,000	5,219,900	7,322,100	8,436,700
Tukuhau ngāue’aki (fakalotofonua)	29,446,900	28,478,200	33,990,200	34,488,200
Mo’ua tukuhau ngāue’aki fakalotofonua	1,593,200	2,833,900	3,123,800	3,324,700
Tukuhau ngāue’aki (mei he koloa hū mai)	105,576,900	111,116,600	115,368,900	116,417,600
Tukuhau ngāue’aki (mei he Pule’anga)	2,152,900	-	-	-
Tute (koloa hū mai ‘a e ngaahi pisinisi’)	29,540,300	32,186,700	35,589,800	35,759,300
Tute (koloa hū mai ‘a e Pule’anga)	423,500	975,800	2,409,600	3,944,800
Tute ‘Ekisia (ngaahi pisinisi)	59,905,900	71,114,900	73,850,400	77,077,900
Tute ‘Ekisia (Pule’anga)	1,000	500	600	600
Totongi mo’ua vaka	498,900	249,700	269,700	264,400
Ngaahi totongi ki he pepa kasitomu	714,300	353,200	381,700	374,000
Totongi Uafu	150,200	101,300	109,500	107,300
Tautea faka-Kasitomu	156,100	176,600	190,700	187,000
Totongi faka-Kasitomu	28,200	16,400	17,700	17,300
Fakatautuki	299,100	100,000	108,000	105,900
Totongi ki he malu’i faka-kasitomu	74,000	43,100	46,500	45,600
FAKAKĀTOA ‘o e Patiseti Tukuhau Fakalotofonua	<u>\$299,404,500</u>	<u>\$329,054,500</u>	<u>\$358,178,600</u>	<u>\$369,597,500</u>

<i>Tepile 7: Kau Ngāue 'o e Potungāue'</i>				
Lakanga Ngāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Kau Ngāue Tu'uma'u				
Kulupu Vāhenga A-G	11	10	9	9
Kulupu Vāhenga H-L	79	107	81	81
Kulupu Vāhenga M-S	129	145	124	124
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	219	262	214	214
Kau Ngāue Lau 'aho	19	16	18	18
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue	238	278	232	232
Fakakātoa 'o e Fakamole (\$m)	\$6,467,300	\$6,524,500	\$6,524,500	\$6,524,500
Kau Ngāue fakapa'anga mei he Patiseti Fakalalakala	-	-	-	-

Polokalama 1: Va'a Pule'i mo e Fale'i

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 1.1: 'Ofisi 'a e 'Eiki Minisitaa'

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	-	-	-	-
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	-	-	-	-
Kulupu Vāhenga M-S	-	-	-	-
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	-	-	-	-
Kau Ngāue Lau 'aho	-	-	-	-

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 1.2: 'Ofisi 'a e Pule Lahi'

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$278,800	\$459,200	\$551,139.05	\$551,139.05
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	2	2
Kulupu Vāhenga H-L	4	7	7	7
Kulupu Vāhenga M-S	5	1	10	10
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	10	9	19	19
Kau Ngāue Lau 'aho	1	1	1	1

Taumu'a Ngāue 1: <i>Falala'anga, Lelei ange 'a hono fale'i mo tataki 'a e ngaahi va'a ngāue 'o e Potungāue'</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Taki Fakalukufua mo hono Faka'ataa 'o e ngaahi Tu'utu'uni Ngaue	Muimui pau ki he ngaahi fiema'u mei he Kapineti' mo e Fale Alea 'o Tonga'.	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	8.1	8.1.1	\$185,700	
						9.1	9.1.2		
						16.4	16.4.2		
						17.1	17.1.1		
Tokangaekina 'a hono fakalele 'a e Potungaue.	Totonu 'a e fale'i 'oku fakahoko ki he 'Eiki Minisitā pea ke fakapapau'i 'oku a'usia 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'o e Potungāue	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu		17.1.2	\$95,300	
						17.4	17.4.1		
						17.8	17.8.1		
						17.12	17.12.1		
'Ātita Fakaloto-potungāue'	Fakahoko 'a e 'ātita tau'atāina ki he ngaahi ngāue fakaloto-potungāue	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	17.15	17.15.1	\$39,200	
Tokoni'i 'Ofisi 'a e Pule Lahi mo e fengaue'aki Fakavaha'a pule'anga	Tokanga'i 'o e ngaahi fiema'u 'a e Kapineti pea 'oatu ha tokoni ki he ngaahi fengaue'aki fakavaha'apule'anga	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni Kapineti kuo fakapaasi ke fakahoko 'a e ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni Kapineti kuo fakapaasi ke fakahoko 'a e ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni Kapineti kuo fakapaasi ke fakahoko 'a e ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni Kapineti kuo fakapaasi ke fakahoko 'a e ngaue.			\$28,500	
		Fokotu'utu'u mo fakama'opo'op o'a e lesisita 'o e fakafofonga fakafonua ki he fengaue'aki fakavaha'apul e'anga	Fokotu'utu'u mo fakama'opo'op o'a e lesisita 'o e fakafofonga fakafonua ki he fengaue'aki fakavaha'apul e'anga	Fokotu'utu'u mo fakama'opo'op o'a e lesisita 'o e fakafofonga fakafonua ki he fengaue'aki fakavaha'apul e'anga	Fokotu'utu'u mo fakama'opo'op o'a e lesisita 'o e fakafofonga fakafonua ki he fengaue'aki fakavaha'apul e'anga				

		Fakatahataha'i 'o e tukuhau mo e kasitomu fakavaha'apul e'anga 'i he ngaahi aleapau kehekehe	Fakatahataha'i 'o e tukuhau mo e kasitomu fakavaha'apul e'anga 'i he ngaahi aleapau kehekehe	Fakatahataha'i 'o e tukuhau mo e kasitomu fakavaha'apul e'anga 'i he ngaahi aleapau kehekehe	Fakatahataha'i 'o e tukuhau mo e kasitomu fakavaha'apule 'anga 'i he ngaahi aleapau kehekehe				
Tu'utu'uni Ngaue moe Palani	Fakapapau'i 'a e ngaahi fakalakalaka totonu 'o e Palani Ngaue mo e Palani Ngaue Fakata'u, ke fokotu'utu'u, vakai'i mo fakatonutonu 'a e ngaahi tu'utu'uni tukuhau mo e kasitomu pea tokanga'i 'a e ngaahi fetu'utaki mo e palani fakavaha'apule'anga	peseta 100 hono fakakakato mo fakahu 'o e Palani Ngaue mo e Palani Fakata'u 'i he taimi totonu	peseta 100 hono fakakakato mo fakahu 'o e Palani Ngaue mo e Palani Fakata'u 'i he taimi totonu	peseta 100 hono fakakakato mo fakahu 'o e Palani Ngaue mo e Palani Fakata'u 'i he taimi totonu	peseta 100 hono fakakakato mo fakahu 'o e Palani Ngaue mo e Palani Fakata'u 'i he taimi totonu				
		Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni kuo fokotu'utu'u mo to e vakai'i pea faka'ataa ke hoko atu 'ae ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni kuo fokotu'utu'u mo to e vakai'i pea faka'ataa ke hoko atu 'ae ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni kuo fokotu'utu'u mo to e vakai'i pea faka'ataa ke hoko atu 'ae ngaue.	Lahi 'o e ngaahi tu'utu'uni kuo fokotu'utu'u mo to e vakai'i pea faka'ataa ke hoko atu 'ae ngaue.				
		Lahi 'o e ngaahi fakamatala fakataki, ngaahi lipooti pe ngaahi fokotu'u na'e 'oatu ki he ngaahi ngaue fakavaha'apul e'anga	Lahi 'o e ngaahi fakamatala fakataki, ngaahi lipooti pe ngaahi fokotu'u na'e 'oatu ki he ngaahi ngaue fakavaha'apul e'anga	Lahi 'o e ngaahi fakamatala fakataki, ngaahi lipooti pe ngaahi fokotu'u na'e 'oatu ki he ngaahi ngaue fakavaha'apul e'anga	Lahi 'o e ngaahi fakamatala fakataki, ngaahi lipooti pe ngaahi fokotu'u na'e 'oatu ki he ngaahi ngaue fakavaha'apule 'anga				
Tokangaekina 'ae ngaahi matavaivai	Fakamahino'i, fakafuofua'i, fakatu'utu'unga mo e fakapapau'i 'a e ngaahi 'elia 'oku fakatu'utamaki.	85% 'o e palani fakata'u kuo fakakakato	85% 'o e palani fakata'u kuo fakakakato	85% 'o e palani fakata'u kuo fakakakato	85% 'o e palani fakata'u kuo fakakakato			\$130,900	

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 1.3: Va’a ki hono Fakalele Ngaahi Ngaue

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$832,500	\$704,500	\$704,500	\$704,500
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	17	19	14	14
Kulupu Vāhenga M-S	21	19	20	20
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	39	39	35	35
Kau Ngāue Lau ‘aho	3	3	4	4

Taumu’a Ngāue 2: <i>Lelei ange ‘a e ngāue fakaloto-potungāue, fakapa’anga mo e tokangaekina ‘o e Kau Ngāue’ ke tokoni ki he fakahoko fatongia mo e faitu’utu’uni ‘a e Potungāue’</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Va’a Ngaue Tokangaekina ‘ae Kau Ngaue kotoa ‘a e Potungaue	Fakapapau’i ‘a e Potungaue ‘oku nau muimui pau ki ma’upe kihe PFMA (Lao ki hono pule’i ‘ae ngaahi me’a fakapa’anga ‘o e Pule’anga) mo e Lao ki he Pa’anga Humai.	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	8.1	8.1.1	Tukuhau \$1,886,400	
		Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	9.1	9.1.2	Kasitomu \$3,337,300	
Va’a Ngāue Tokangaekina kotoa e ngaahi pa’anga humai moe fakamole ‘ae Potungaue.	Fakapapau’i ‘a e Kau ngaue ‘a e Potungaue ‘oku nau muimui pau mo e ngaahi Lao , Tu’utu’uni, Fakahinohino ‘a e kau ngaue fakapule’anga. Fakapapau’i ‘oku fakahu ma’u pe ‘a e lipooti totonu ‘o e Pa’anga Hu Mai mo e Fakamole ‘a e Potungaue.	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	Taimi lelei & Tonu	16.4	16.4.2		
						17.1	17.1.1		
						17.4	17.4.1		
						17.8	17.8.1		
						17.12	17.12.1		
						17.15	17.15.1		

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 1.4: Va’a Tokangaekina ‘a e ngaahi ngaue Faka-Lao

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$124,100	\$105,200	\$134,271.35	\$134,271.35
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	3	4	3	3
Kulupu Vāhenga M-S	-	-	-	-
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	4	5	4	4
Kau Ngāue Lau ‘aho	-	-	-	-

Taumu’a Ngāue 3: <i>Ke lelei mo totonu e ngaue fakalao ‘a e Potungāue’ mo e ngaahi kupu fekau’aki’</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Fale’i ki he tu’utu’uni Ngāue’ pea mo e Fakalakalaka	Ke lava o mapule’I ‘a e ngaahi faingata’a ‘oku ne fakafe’ātungia ‘a e fakahoko fatongia faka’aho.	Fakakakato 70% ‘o e ngāue’	Fakakaka to 75% ‘o e ngāue’	Fakakaka to 80% ‘o e ngāue’	Fakakaka to 85% ‘o e ngāue’	8.1	8.1.1	\$109,600	
						9.1	9.1.2		
Fakalele’i ‘o e ngaahi lao pea mo hono fatu	Ke lava ‘o mapule’I ‘a e ngaahi faingata’a faka-falealea’ mo fakalao’ ‘i he taimi ‘oku feliliuaki ‘a e Lao’	Siofi fakata’u ‘a e ngaahi Lao ‘o e Potungāue’	Siofi fakata’u ‘a e ngaahi Lao ‘o e Potungāu e’	Siofi fakata’u ‘a e ngaahi Lao ‘o e Potungāu e’	Siofi fakata’u ‘a e ngaahi Lao ‘o e Potungāu e’	16.4	16.4.2		
						17.1	17.1.1		
						17.4	17.4.1		
						17.8	17.8.1		
Fakatonutonu pe Fakakikihi fakalao	Tokangaekina ngaahi fakatonutonu pē hopo fakalao ‘i he tōnounou ‘i ha ngaahi fakamatala pē fatongia tukuhau pē fakakasitomu.	To e fakafoki mai ‘a e 5% ‘o e pa’anga na’e ma’u	To e fakafoki mai ‘a e 10% ‘o e pa’anga na’e ma’u	To e fakafoki mai ‘a e 15% ‘o e pa’anga na’e ma’u	To e fakafoki mai ‘a e 20% ‘o e pa’anga na’e ma’u	17.12	17.12.1		
						17.15	17.15.1		

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 1.5: Va’a Tokangaekina Ngaahi Ngaue Fakatekinolosia

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$248,700	\$305,600	\$305,600	\$305,600
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	7	5	5	5
Kulupu Vāhenga M-S	3	5	4	4
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	11	11	10	10
Kau Ngāue Lau ‘aho	3	-	-	-

Taumu’a Ngāue 4: <i>Ke hiki hake ‘a e tu’unga fakaēonopooni, malu mo longomo’ui ‘a e ngaahi ngāue fakatekinolosia ke tokoni ki he fakahoko fatongia mo e faitu’utu’uni ‘a e Potungāue</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Fokotu’u ha fa’unga ngāue ke tokoni mo tokanga’i ‘a e fakahoko fatongia ‘a e va’a ngāue faka-tekinolosia(ICT)	Tokangaekina e fakahoko fatongia’ ‘oku malu pea hao he taimi kotoa pē.	90% ‘oku ngāue mo malu he taimi kotoa pē	95% ‘oku ngāue mo malu he taimi kotoa pē	95% ‘oku ngāue mo malu he taimi kotoa pē	100% ‘oku ngāue mo malu he taimi kotoa pē	17.1	17.1.1	\$4,367,100	
						17.8	17.8.1		
Fakahoko fatongia tokoni mo hono pule’i ‘o e ngaahi fakamatala fekau’aki mo e Potungāue	Ke fakafiemālie ‘a e ngaahi ngēue faka-tekinolosia ‘oku fakahoko ki he kau ngāue’ ke ‘i he peseta ‘e 95 ‘a ia ‘oku fakahoko faka-kuata.	95% ‘a e fiemālie ‘a e kau ngāue’	95% ‘a e fiemālie ‘a e kau ngāue’	95% ‘a e fiemālie ‘a e kau ngāue’	95% ‘a e fiemālie ‘a e kau ngāue’				
Ngāue ki hono tokonia ‘a e ngaahi polōseki ‘a e va’a fakamatala, fetu’utaki mo e tekinolosia’ (ICT)	Fakalakalaka ai pē ngaahi ngāue mo e polōseki faka-tekinolosia’	Fakakakato ‘a e ngaahi polōseki’	Hokohoko atu ‘a hono fakalelei’i, faitokonia mo to e siofi ‘a e ngaahi fiema’u polōseki faka-tekinolosia (ICT)	Hokohoko atu ‘a hono fakalelei’i, faitokonia mo to e siofi ‘a e ngaahi fiema’u polōseki faka-tekinolosia(ICT)	Hokohoko atu ‘a hono fakalelei’i, faitokonia mo to e siofi ‘a e ngaahi fiema’u polōseki faka-tekinolosia(ICT)				

Polokalama 2: Pa'anga Hū Mai Fakalotofonua'

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 2.1: Va'a Tokangaekina 'a e Kau Totongi Tukupau

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$638,300	\$648,800	\$692,407.55	\$692,407.55
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	12	12	11	11
Kulupu Vāhenga M-S	17	22	21	21
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	30	35	33	33
Kau Ngāue Lau 'aho	2	1	2	2

Taumu'a Ngāue 5: <i>'Osikiavelenga hono lesisita, ngāue'i mo matauhi 'a e ngaahi fakamatala 'o e ngaahi kupu fekau'aki fakatukupau kotoa pē</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue'	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Fakahū ngaahi fakamatala fakatukupau	Tonu pea falala'anga 'a hono lēsisita mo fakahū 'a e fakamatala tukuhau kotoa kimu'a 'i he 'aho 'osi totonu ke 'osi ki ai	90% 'o e fakamatala fakatukupau 'oku lēsisita mo fakahū	92% 'o e fakamatala fakatukupau 'oku lēsisita mo fakahū	95% 'o e fakamatala fakatukupau 'oku lēsisita mo fakahū	100% 'o e fakamatala fakatukupau 'oku lēsisita mo fakahū	8.1 17.1	8.1.1 17.1.1	\$240,300	
	Ke lava 'o fakahoko kakato 'a e ngaahi ngaue Fakatukupau kotoa ki he kakai Totongi Tukupau 'i he ngaahi 'Otu Motu 'i he taimi 'oku tukumai	90% 'i loto he taimi kuo tuku mai	92% 'i loto he taimi kuo tuku mai	95% 'i loto he taimi kuo tuku mai	100% 'i loto he taimi kuo tuku mai			\$340,000	
Lesisita	Lesisita totonu, kakato mo taimi totonu 'o e ngaahi tohi kole Tukupau kotoa pe 'i he taimi 'oku 'oatu	90% 'o e lesisita kotoa pe 'i loto 'i he taimi kuo 'oatu	90% 'o e lesisita kotoa pe 'i loto 'i he taimi kuo 'oatu	90% 'o e lesisita kotoa pe 'i loto 'i he taimi kuo 'oatu	90% 'o e lesisita kotoa pe 'i loto 'i he taimi kuo 'oatu			\$94,900	
Fakamā'opo'opo mo e Faka'atā Tukupau	Ke lava hono fakafehoanaki ngaahi akauni 'i loto he ta'u fakapa'anga.	90% 'o e ngaahi 'akauni tukuhau	90% 'o e ngaahi 'akauni tukuhau kuo fakafehoanaki	90% 'o e ngaahi 'akauni tukuhau kuo	90% 'o e ngaahi 'akauni tukuhau kuo fakafehoanaki			\$120,500	

		kuo fakafehoa naki		fakafehoanak i					
Tauhi Faile	Tokanga'i totonu 'a e fakamatala mo e lekooti kotoa 'a e kakai Totongi Tukupu kotoa kimu'a 'i he faka'osinga 'o e Ta'u Fakapa'anga	90% 'o e ngaahi faile kotoa 'oku tonu, taimi totonu pea 'oatu kakato 'a e fakamatala fakamuimuita ha kimu'a pea 'osi e ta'u fakapa'anga	92% 'o e ngaahi faile kotoa 'oku tonu, taimi totonu pea 'oatu kakato 'a e fakamatala fakamuimuita ha kimu'a pea 'osi e ta'u fakapa'anga	95% 'o e ngaahi faile kotoa 'oku tonu, taimi totonu pea 'oatu kakato 'a e fakamatala fakamuimuita aha kimu'a pea 'osi e ta'u fakapa'anga	100% 'o e ngaahi faile kotoa 'oku tonu, taimi totonu pea 'oatu kakato 'a e fakamatala fakamuimuita ha kimu'a pea 'osi e ta'u fakapa'anga			\$31,600	

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 2.2: Va'a Ngaue 'a e ngaahi Pisinisi Lalahi'

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakaloto fonua (\$m)	\$359,500	\$346,600	\$442,173.10	\$442,173.10
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	11	10	12	12
Kulupu Vāhenga M-S	1	1	2	2
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	13	12	15	15
Kau Ngāue Lau 'aho	1	1	1	1

Taumu'a Ngāue 6: <i>Tokangaekina pea mo hono fakaiviva makehe founa ngāue' ke hakeaki'i 'aki 'a e tauhi tu'utu'uni fakatukuhau 'a e Ngaahi Pisinisi Lalahi</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Heilala'	Fakafuofua lahi 'o e ngaue 'oku fakahoko, pa'anga 'oku tĀnaki, mo e faingofua ange 'o e ma'u'anga fakamatala'	90% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	92% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	95% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	100% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	8.1 17.1	8.1.1 17.1.1	\$271,800	
Pisinisi Lalahi'	Fokotu'utu'u ha ngāue ke fakafuofua'i 'a e lahi 'o e ngāue ke fakasi'isi'i 'a e 'ikai fai pau ki he lao tukuhau	90% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	92% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	95% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	100% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'			\$116,900	
Kanita Talitali Kakai Totongi Tukuhau	Ke a'usia ha tu'unga talitali kakai fakafiernalie 'i he taimi kotoa pe, mo fakafuofua lahi 'o e ngaue 'oku fakahoko ke fakapapau'i 'oku 'ilo'i e ngaahi palopalema tukuhau fakavaha'apule'anga	90% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	92% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	95% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'	100% fakatatau ki he taimi kuo tu'utu'unia'				

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 2.3: Va'a Ngaue ki he Fakalakalaka mo Tauhi Tu'utu'uni Faka-Tukuhau

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$702,500	\$561,200	\$561,200	\$561,200
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	16	11	15	15
Kulupu Vāhenga M-S	6	5	5	5
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	23	16	21	21
Kau Ngāue Lau 'aho	-	-	-	-

Taumu'a Ngāue 7: <i>Fakaiviva mo fakalakalaka'i 'a e tauhi tu'utu'uni' ke fakasi'isi'i 'a e ngaahi matavaivai 'oku fe'ao mo kinautolu 'oku 'ikai ke tauhi tu'utu'uni ki he lao faka-tukuhau'</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
'Ātita' mo Fakatotolo faka-tukuhau	Lahi 'o e ngaahi ngaue ke fakapapau'i mo ta'ofi 'a e lipooti hala.	Kakato 'a e 85% 'o e palani fakata'u 'a e 'atita	Kakato 'a e 87% 'o e palani fakata'u 'a e 'atita	Kakato 'a e 89% 'o e palani fakata'u 'a e 'atita	Kakato 'a e 91% 'o e palani fakata'u 'a e	17.1	17.1.1 17.1.2	\$306,800	

					'atita				
Tānaki Fakamatala' mo e Mo'ua tukupau	Ko e lahi 'o e mo'ua tukupau pea mo 'enau fe'unu'aki.	50% ki 'olunga pea a'u ki he 75% 'o e tefito'i mo'ua tukupau fakakatoa, ko e ngaahi mo'ua tukupau ia 'oku lahi hake 'i he mahina 'e 12 'a 'ene motu'a.	37.5% ki 'olunga pea a'u ki he 50% 'o e tefito'i mo'ua tukupau fakakatoa, ko e ngaahi mo'ua tukupau ia 'oku lahi hake 'i he mahina 'e 12 'a 'ene motu'a.	25% ki 'olunga pea a'u ki he 50% 'o e tefito'i mo'ua tukupau fakakatoa, ko e ngaahi mo'ua tukupau ia 'oku lahi hake 'i he mahina 'e 12 'a 'ene motu'a.	si'i hifo 'i he 25% 'o e tefito'i mo'ua tukupau fakakatoa, ko e ngaahi mo'ua ia 'oku lahi hake 'i he mahina 'e 12 'a 'ene motu'a.			\$180,800	

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 2.4: Va'a Tokangaekina mo fakaivia 'a e 'ilo Fakatukupau

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$274,100	\$242,600	\$308,918	\$308,918
Kulupu Vāhenga A-G	-	-	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	5	6	7	7
Kulupu Vāhenga M-S	7	7	7	7
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	12	13	15	15
Kau Ngāue Lau 'aho	1	-	1	1

Taumu'a Ngāue 8: Ke fakaivia e ngaahi kupu fekau'aki 'i he 'ilo pea mo honau fatongia faka-tukupau'						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2023/24	2024/25	2025/26	2026/27	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Tokonia 'o e kakai totongi tukupau	Ke fakapapau'i 'oku feau ma'u pē fiema'u 'a e kasitomā he taimi kotoa.	90% 'o e kakai totongi tukupau	92% 'o e kakai totongi tukupau	95% 'o e kakai totongi tukupau	100% 'o e kakai totongi tukupau	17.1	17.1.1	\$152,700	
Tokangaekina 'o e ngaahi fakahoko fatongia	Ke lelei aupito pea 'i ha tu'unga fakafiemālie 'a e ngaahi sēvesi' pe fakahoko fatongia.	90% 'o e fatongia' kuo fakakakato	92% 'o e fatongia' kuo fakakakato	95% 'o e fatongia' kuo fakakakato	100% 'o e fatongia' kuo fakakakato			\$43,600	
Fakaivia 'a e 'ilo faka-tukupau	Ke lava 'o fakakakato 'a e ngaahi ako, fakataha' mo e ngaahi polokalama 'oku	90% 'o e ngaahi ako' mo e fakataha' kuo fakakakato	92% 'o e ngaahi ako' mo e	95% 'o e ngaahi ako' mo e	100% 'o e ngaahi ako' mo e			\$72,700	

	fakahoko 'i he ngaahi mītia fakasōsiale' kuo palani ke fakahoko 'i he taimi kuo fokotu'u ki ai'		fakataha' kuo fakakakato	fakataha' kuo fakakakato	fakataha' kuo fakakakato				
--	---	--	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--	--	--	--

Polokalama 3: Kasitomu

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 3.1: Va'a ki he ngaahi Ngaue Pule'I Kau'afonua

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$1,269,600	\$790,900	\$899,010.10	\$899,010.10
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	8	9	10	10
Kulupu Vāhenga M-S	37	53	41	41
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	46	63	52	52
Kau Ngāue Lau 'aho	7	5	8	8

Taumu'a Ngāue 9: Ke malu ange e tokangaekina e fefolau'aki' mo e fefakatau'aki' 'i he kau'āfonua'						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Kau'afonua - Ngaahi ngaue ki he Taulanga	Ke fakamālohia a e tauhi tu'utu'uni 'i he fakapapau'i 'oku malu 'a e kau 'āfonua'	100% hono fakamālohia	100% hono fakamālohia	100% hono fakamālohia	100% hono fakamālohia	9.1 16.4	9.1.2 16.4.2	\$339,800	\$7,000,000
Kau'afonua - Ngaahi Ngaue ki he Mala'e Vakapuna	Ke fakamālohia a e tauhi tu'utu'uni 'i he fakapapau'i 'oku malu 'a e kau 'āfonua'	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	95% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	100% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'			\$168,900	
Va'a Ngaue ki hono tokangaekina 'a e Potu Tahi 'o Tonga	Ngaahi palani 'a'ahi ke fakapapau'i 'oku malu'i 'a e kau'afonua Tufaki 'a e ngaue ki he ngaahi 'ofisi 'i motu 'i he taimi 'oku tukumai.	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	90% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'			\$698,600	

								\$370,800	
Tafa'aki Sivi	Tokangaekina 'a e ngaahi feitu'u fakangofua ke lava 'o tau'i 'a e ngaahi faito'o ta'efakalao mo e ngaahi hia fehu'aki. Tokangaekina 'a e ngaahi misini sivi ke lelei 'a e fakahoko fatongia mo fakasi'isi'i 'a e fefakatau'aki ta'efakalao.	100% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	100% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	100% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'	100% hono fakakakato 'i he taimi 'oku tukumai'			\$194,500	

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 3.2: Va’a ki he Faka’ataa ‘a e Ngaahi Uta

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$651,000	\$459,900	\$485,337.30	\$485,337.30
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	8	6	6	6
Kulupu Vāhenga M-S	20	12	20	20
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	29	19	27	27
Kau Ngāue Lau ‘aho	1	1	1	1

Taumu’a Ngāue 10: <i>Fakalakalaka fakatekinolosia’ mo fengāue’aki lelei mo vave ange e ngāue ki hono faka’ata ‘o e ngaahi uta.</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
Sivi Tute mo e Tali Totongi	Fakapofesinale ‘a e talitali kakai pea ngaue pe ki he faka’ataa ‘o e uta ‘i he ‘aho pe ‘e taha.	‘aho ngaue ‘e taha	‘aho ngaue ‘e taha	‘aho ngaue ‘e taha	‘aho ngaue ‘e taha	16.4 17.1 17.15	16.4.2 17.1.1 17.15.1	\$508,400	\$100

Tuku’anga Koloa, Lolo mo e Kasa	Tokangaekina ngaahi feitu’u fakamafai’ ke fakapapau’i ‘oku malu ‘a e ngaahi koloa	‘i he taimi kotoa pe’	‘i he taimi kotoa pe’	‘i he taimi kotoa pe’	‘i he taimi kotoa pe’				
Fale Ngaohi’anga Koloa ‘Ekisia	Tokangaekina ‘a e ngaahi feitu’u fakamafai mo tokanga’i ‘a e fa’u koloa mo e sitoka.	‘i he taimi kotoa ‘pe	‘i he taimi kotoa pe’	‘i he taimi kotoa pe’	‘i he taimi kotoa pe’				
	Tonu mo vave ‘a e ngaue ki he tukuhau ‘ekisia	‘i he taimi kotoa pe	‘i he taimi kotoa pe	‘i he taimi kotoa pe	‘i he taimi kotoa pe				
Tokangaekina ‘a e Kasitoma’	Ke tokangaekina ‘a e kasitoma ‘i he’enau ngaahi fiema’u fakatukuhau’. Ke tufaki ma’u pe ‘a e ngaahi fakamatala’ mo fakahoko ngaahi ako faka- Kasitomu.’	90% ‘i loto ‘i he taimi kuo tuku mai’	92% ‘i loto ‘i he taimi kuo tuku mai’	95% ‘i loto ‘i he taimi kuo tuku mai’	100% ‘i loto ‘i he taimi kuo tuku mai’				

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 3.3: Va’a Tokoni ki he Fefakatau’aki’

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$312,600	\$312,600	\$338,037.30	\$338,037.30
Kulupu Vāhenga A-G	1	1	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	7	9	9	9
Kulupu Vāhenga M-S	4	4	5	5
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	12	14	15	15
Kau Ngāue Lau ‘aho	-	-	-	-

Taumu’a Ngāue 11: <i>Fakalakalaka’i ‘a e tu’unga faka’ēkonomika’ ‘aki hono fakalelei’i ‘a e founga ngāue ‘oku tokoni ki he fefakatau’aki mo tu’apule’anga ‘i hotau kau’āfonua’</i>						SDG/TSDf		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotof onua	Fakalaka laka
Polokalama Fefakatau’aki Falala’anga	Fakapapau’i ‘oku faipau ki he ngaahi fiema’u ‘a e WCO, WTO mo e ngaahi aleapau fakavaha’apule’anga	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi Lelei	Tonu, Taimi lelei	17.1 17.12	17.1.1 17.12.1	\$539,500	
‘Analaiso ‘o e Ngaahi Fakamatala’	Faipau ki he ngaahi lao mo e tu’utu’uni fakatute.	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi Lelei	Tonu, Taimi lelei	17.1 17.15	17.1.1 17.15.1		

Siofi 'ae Ngaahi Tu'utu'uni Fakatute mo e Fakangatangata ki he Tute	Faipau ki he ngaahi tu'utu'uni fefakatau'aki fakatu'apule'anga	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi lelei	Tonu, Taimi Lelei	Tonu, Taimi lelei	17.1 17.15	17.1.1 17.15.1		
Polokalama Fakatekinolosia ki hono Faka'atā 'o e Ngaahi Koloa Hū Mai mo Hū Atu ki Tu'apule'anga' (ASYCUDA)	Fakahoko 'a e ngaahi ngāue 'oku hā 'i he palani ngāue 'a e polokalama ASYCUDA' mo fakapapau'i 'oku fakahoko 'i he taimi totonu 'a e ako ki hono fakataukei'i 'a e ngaahi kupu felāve'i' ki he founga hono ngaue'aki 'a e polokalama ni.	60%	70%	80%	90%	17.1 17.12	17.1.1 17.12.1		

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va'a Ngāue 3.4: Va'a Fakamalohia 'a e Tauhi tu'utu'uni

Fakamatala	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28
Fakakātoa 'o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	\$185,100	\$124,100	\$181,333.40	\$181,333.40
Kulupu Vāhenga A-G	-	-	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	3	3	5	5
Kulupu Vāhenga M-S	3	6	6	6
Fakakātoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	6	9	12	12
Kau Ngāue Lau 'aho	-	1	1	1

Taumu'a Ngāue 12: <i>Fakalakalaka'i ange 'a e tauhi tu'utu'uni faka-kasitomu' 'i hono ngāue'aki 'a e founga lelei mo vave ki hono tokangaekina 'a e ngaahi matavaivai' mo e tānaki 'o e mo'ua'</i>						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me'afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME'AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka
'Ātita'i 'o e ngaahi ngāue ki he uta kuo faka'ataa'	Ke fakahoko kakato 'a e ngaahi palani faka-'Ātita.'	-	100% 'a hono fakakakato'	100% 'a hono fakakakato'	100% 'a hono fakakakato'	16.4	16.4.2	\$218,300	-
Laiseni mo Tongaekina e halanga fefakatau'aki	Ke tokangaekina mo siofi faka'auliliki ngaahi palopalema e malava hoko he fefakatau'aki mo foaki 'o e laiseni'	90% 'a hono fakakakato'	80-90% 'a hono fakakakato'	80-90% 'a hono fakakakato'	80-90% 'a hono fakakakato'				

Tokangaekina m ‘a e mo’ua’	Ke lava o mapule'i mo fakasi'isi'i 'a e ngaahi mo'ua faka-kasitomu' 'i he vaha'a taimi nounou.	90% Muimui'i	70% Muimui'i	70% Muimui'i	70% Muimui'i				
Fakatotolo e maumau'i 'o e tu'utu'uni fefakatau'aki	Ke tokangaekina e ngaahi palopalema oku lipooti mai he 'atita makatu'unga ha ngaahi taumu'a fakahoko ta'efaitotonu 'a e tokotaha pe pisinisi hu koloa ki Tonga		20% 'a hono fakakakato'	20% 'a hono fakakakato'	20% 'a hono fakakakato'				

Patiseti mo e Kau Ngāue ki he Va’a Ngāue 3.5: Va’a Tanaki Fakamatala

Fakamatala	2024 /25	2025/ 26	2026 /27	2027/ 28
Fakakātoa ‘o e Fakamole fakalotofonua (\$m)	-	\$124,100	\$181,333.40	\$181,333.40
Kulupu Vāhenga A-G	-	-	1	1
Kulupu Vāhenga H-L	-	5	5	5
Kulupu Vāhenga M-S	-	10	6	6
Fakakātoa ‘a e Kau Ngāue Tu’uma’u	-	15	12	12
Kau Ngāue Lau ‘aho	-	3	1	1

Taumu’a Ngāue 13: Tokateu kimu’a mo Tanaki Fakamatala ke fakaivia ‘aki hono malu’i ‘a e Kau’afonua & Tau’i ‘a e fefakatau’aki ta’efakalao.						SDG/TSDF		Patiseti	
Palani Ngāue:	Me’afua Fakangāue	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	TĀKETI #	ME’AFUA #	Fakaelotofonua	Fakalakalaka

Senita Tanaki Fakamatala	- Lahi 'o e vaka kuo vaka'i'i - Avalisi o e taimi hono siofi mo tanaki fakamatala ki he matavaivai - Lahi e uta 'oku ma'u ai ha koloa tapui	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	16.4	16.4.2	\$945,700	-
Tokangaeki na a e fe'unu'aki a e ngaahi uta	- Lahi e uta 'oku ai hono tohi fakahifo - Taimi hono siofi mo sivii e ngaahi tohi fakahifo 'o a'u ki hono tukuange - Lahi 'o e ngaahi matavaivai na'e ma'u pea ala solova	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu				
Tanaki Fakamatala	- Lahi 'o e ngaahi matavaivai kuo fakatokanga'i - Taimi hono fakahoko 'a e ngaue ki he matavaivai kuo ma'u - Lahi 'o e ngaahi ma'unga fakamatala oku tanaki ke malava 'o puke ai ha koloa fufuu pe tapui	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu				

Tokoni Fakahoko Ngaue	- Lahi 'o e lipooti fakamatala na'e tanaki, pea na'e ola lelei ai 'a e ngaue ki he faito'o konatapu - Taimi hono fakahoko 'a e ngaue ki he matavaivai kuo ma'u - Lahi 'o e ngaahi ma'unga fakamatala oku tanaki ke malava 'o puke ai ha koloa fufuu pe tapui	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu	90% Taimi mo Tonu				
--------------------------------------	--	-------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	--	--	--	--

5. Fakamatala Fakalahi

Fakamatala Fakalahi 1: Ngaahi Lao 'a e Potungāue'

Fika	Lao	Taumu'a
1	Lao ki he Tukahau Ngāue'aki'	Hilifaki 'a e tukuhau ngāue'aki' 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Lao'
	Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue ki he Tukahau Ngāue'aki'	Fakahoko 'o e Tukahau Ngāue'aki'
2	Lao ki he Tute'	Tute 'oku hilifaki 'i he koloa hū atu' mo e hū mai'
	Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue ki he Tute (PACER Plus) 2020	Fakafaingofua'i 'o e fakahoko 'a e aleapau ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue ki he Tute'
	Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue 'a e Tute 2008	Fakahoko 'a e Lao ki he Tute'
3	Lao ki hono Pule'i 'a e Tute' mo e 'Ekisia'	Pule'i 'a e Lao ki he Tute' mo e 'Ekisia'
	Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue ki hono Pule'i 'a e Tute' mo e 'Ekisia'	Fakahoko 'a e Lao ki he Tute' mo e 'Ekisia'
4	Lao ki he Tukahau 'Ekisia'	Tukahau hilifaki 'i he fehū'aki 'a e ngaahi koloa tute 'Ekisia'
	Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue ki he Tukahau 'Ekisia'	Fakahoko 'a e Lao ki he Tute' 'Ekisia'
5	Lao Pa'anga Hū Mai'	Hilifaki 'a e tukuhau 'i he pa'anga hū mai' 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Lao'
	Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pa'anga Hū Mai'	Fakahoko 'a e Lao ki he Pa'anga Hū Mai'
6	Lao ki hono Pule'i 'a e Tānaki Pa'anga Hū Mai'	Tokanga'i mo Pule'i 'a e ngaahi ngāue ki he tānaki pa'anga hū mai'
	Ngaahi Tu'utu'uni Pule'i 'a e Tānaki Pa'anga Hū Mai'	Fakahoko 'a e Lao ki hono Pule'i 'a e ngaahi ngāue ki he tānaki pa'anga hū mai'

Fakamatala Fakalahi 2: Fakaikiiki 'o e Ngaahi Kupu Fekau'aki'

Ngaahi Kupu Fekau'aki'	Tokotaha ngaue'aki 'a e ngaahi sēvesi 'o e Potungāue'	Fakahoko fatongia ki he Potungāue'	Hoa Ngāue'	Tokangaekina 'o e Potungāue'
Ngaahi Pisinisi'	Ako'i, fale'i mo 'oange 'a e ngaahi fakamatala'	Fakamatala, koloa, ngaue mo totongi komēsiale'	Fakalalakaka mo Tauhi Tu'utu'uni'	
Kau Ngāue'	Ako'i, fale'i mo 'oange 'a e ngaahi fakamatala'		Fakalalakaka mo Tauhi Tu'utu'uni'	
Fakafofonga Tukupau'	Fakahinohino, fale'i mo tataki		Tokoni ki he Fakalotolahi'i 'a e tauhi tu'utu'uni fakatukupau'	
Fakafofonga Kasitomu'	Fakahinohino, fale'i mo tataki		Tokoni ki he fakalotolahi'i 'a e tauhi tu'utu'uni ki he fefakatau'aki'	
Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga'	Ako'i, fale'i mo 'oange 'a e ngaahi fakamatala		Fakalalakaka mo Tauhi Tu'utu'uni	
Ngaahi Potungāue mo e Va'a Ngāue'	Ako'i, fale'i mo 'oange 'a e ngaahi fakamatala	Fakamatala mei he ngaahi va'a ngāue 'i he Pule'anga'	Fakalalakaka mo Tauhi Tu'utu'uni'	Tokanga'i 'e he Komisoni 'a e Kau Ngaue Faka-Pule'anga, Potungāue Pa'anga' mo e 'Ofisi 'o e 'Eiki Palēmia' – ngaahi tu'utu'uni Ngāue, palani' & patiseti'
Kapineti'	Fale'i, fokotu'u mo e fakamatala			Tu'utu'uni
Falealea 'o Tonga'	Fale'i, fokotu'u mo e fakamatala			Tu'utu'uni
Hoa Ngāue mei Tu'apule'anga'	Fale'i, tataki, fakahinohinohino, sēvesi mo e fakamatala'	Tokoni ki he fakalalakaka' mo e fale'i'	Fakahoko 'a e ngaahi polokalama tokoni'	

Fakamatala Fakalahi 3: Taumu'a, Va'a Ngāue 'o e Potungāue' & Ngaahi Tāketi GPA

Ngaahi Tāketi 'i he GPA <i>(No Tongan Translations Found on the template provided)</i>	Taumu'a Ngāue	Va'a Ngāue	2025/26 (tāketi)	2026/27 (tāketi)	2027/28 (tāketi)
GPA 1: Palani Ngaue Fakatahataha Fakafonua ki he 'Atakai (JNAP II) (Mainstreaming) Target 14: Resilience measures are mainstreamed into relevant legislations and are integral to all public and private sector policies, plans and development programs and projects. Tu'utu'uni ki he Fehikitaki Fakalotofonua mo Fakatu'a Pule'anga 'a e kakai pea mo e Fakalakalaka Tu'uloa (MSDP) Target: Development of a new Border Management System (BMS) to meet international standards GPA 3: Palani Fakafonua ke tau'I 'a e Faito'o Ta'efakalao (NAPID) (Supply Reduction) Target: Reduction in supply and availability of drugs as evidence by (i) Street prices; (ii) Supplier arrest; (iii) Quantities seized and (iv) Drug user anecdotal evidence Target: Installation and implementation completion of (i) Asycuda system; (ii) Advanced Passenger Information System (APIS); (iii) Cargo and baggage x-ray machines Target: Increase success rate in detection of illicit consignments Target: Increase % of drug analysis conducted in Tonga by local qualified experts Target: Increase multi agency operation conducted over total counter drug-operations NAPID (Demand Reduction) Target: Establish of a PR Strategy on Illicit drugs that is approved and implemented GPA 5: COVID (Pillar 4) Target: Sustainability and consistency of updates on the number of travelers inbound at Sea/Airports	Taumu'a (1) Taumu'a (9)	1.1 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitaa' 1.2 'Ofisi 'o e Pule Lahi ' 3.1 Va'a ki he Ngaahi Ngaue Pule'i Kau'afonua	Pēseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Pēseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Pēseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (1)(3) mo e (4) Taumu'a (9)(11) mo e (13)	1.2 'Ofisi 'o e Pule Lahi ' 1.4 Va'a Tokangaekina 'a e ngaahi Ngaue Faka-Lao 1.5 Va'a Tokangaekina Ngaahi Ngaue Fakatekinolosia 3.1 Va'a ki he ngaahi Ngaue Pule'i Kau'afonua 3.3 Va'a tokoni ki he Fefakatau'aki' 3.5 Va'a Tanaki Fakamatala	Pēseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi' Pēseta 'e 40 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Pēseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi' Pēseta 'e 50 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Pēseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi' Pēseta 'e 60 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (9)	3.1 Va'a ki he Ngaahi Ngaue Pule'i Kau'afonua	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'

GPA 6: Budget Strategy 2022/23-2024/25 Target: <i>GDP growth by 3.6% 2023</i> Ngaahi Fakalelei ki he Tu'utu'uni Ngaue 'a e Pule'anga (JPRM) i)Reform tax: 01) Reform tax exemptions and zero ratings for at least 2 of: development projects, tourism, heavy machinery, building supplies (private, education & community), fishing and agriculture by Dec 202; 02) Reform tax exemptions to TPL by Dec 2023. Palani Ngaue Faka'ilekitulonika 'a e Pule'anga (DGSF) (Goal 5) Target: Implement e-Payment system for all Government-related transactions GPA 7: TSDF II Target: <i>By 2025 to reach 5% average Annual GDP</i> Budget Statement Target: <i>GDP growth by 3% by 2025</i> Tonga Strategic Development Framework (TSDF) II Target: <i>By 2025 the Debt Service Ratio reaches 2%</i> Budget Statement Target: <i>Debt service at 28% by 2024/25</i> Tonga Strategic Development Framework (TSDF) II Target: <i>By 2025 the Debt Service Ratio reaches 2%</i> TFSP (Component 1) Target: <i>Increase exports/ value added</i> Target: <i>Increase Government revenue</i> Target: <i>Increase contributions of Fisheries Sector to the GDP</i> TFSP (Component 3) Target: <i>Increase Public and private investment</i> Target: <i>Support local investors</i> TTPF (Export development and Trade Facilitation)	Taumu'a (1) mo e (2)	1.2 'Ofisi 'o e Pule Lahi ' 1.3 Va'a ki hono fakalele Ngaahi Ngaue	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi' Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (6)(8) mo e (10)	2.2 Va'a ngaue 'a e ngaahi Pisinisi Lalahi 2.4 Va'a Tokangaekina mo Fakaivia 'a e 'Ilo Fakatukuhau 3.2 Va'a ki he Faka'ataa 'a e Ngaahi Uta	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	
	Taumu'a (1) - (13)	Ngaahi tafa'aki kotoa 'a e Potungaue	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (9) mo e (13)	3.1 Va'a ki he ngaahi Ngaue Pule'i Kau'afonua 3.5 Va'a Tanaki Fakamatala	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'

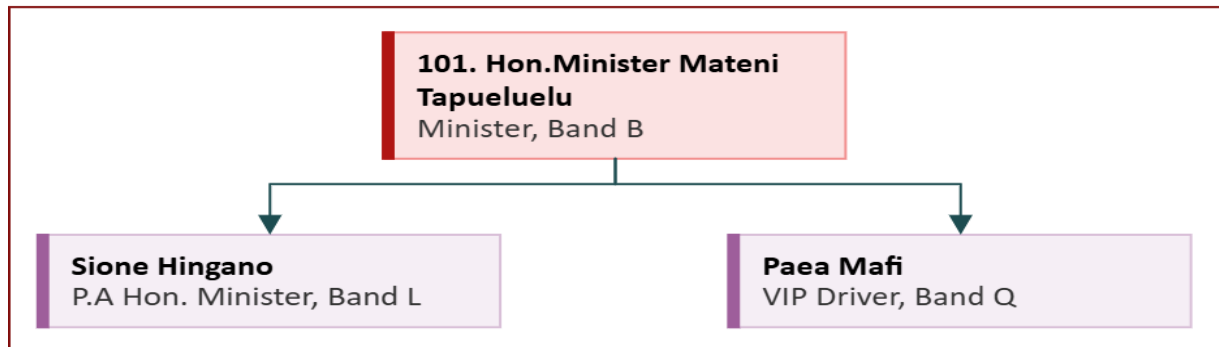
Target: By 2025, increase to 15% share of exports in GDP (%) Target: By 2025, increase by 30% more than baseline on number of firms consistently exporting TTPF (Inclusivity and Citizen Economic Empowerment) Target: By 2024, increase 15% less than baseline on value of imports and unhealthy food (meat, soft drinks) (Note: tbc MORC lead MDA) + related MDA) GPA 9: Ngaahi Fakalelei ki he Tu'utu'uni Ngaue 'a e Pule'anga (JPRM) Target: PFM Act (PFTAC/DFAT): 01) Cabinet approval for submission to Parliament of revised PFM Act that outlines key fiscal responsibility principles to guide fiscal policy and a numerical limit on the stock of government guaranteed debt 2023; 02) One follow-on action related to the PFM Act/ PFM Action Plan. Possibly PFM regulations and/or Treasury Instructions by Dec 2023 Target: Reform tax exemptions and zero ratings for at least 2 of; development projects, tourism, heavy machinery, building supplies (private, education & community), fishing and agriculture by Dec 2022 Global partnership (National development planning and results orientation) Target: Increase the overall quality of national results framework encompassing priorities, targets and indicators, alignment to SDGs, budget information and regular progress report. Target: Increase development partners alignment to country priorities through objectives, indicators, data from national strategies and join evaluation between development partners and government. Global partnership (Quality and use of public financial management system) Target: Strengthening Public financial management systems Target: Increase development partners use of country systems such as PFM System: budget execution, financial reporting, auditing and procurement systems.	Taumu'a (10)	3.2 Va'a ki he Faka'ataa 'a e Ngaahi Uta	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (11)	3.3 Va'a tokoni ki he Fefakatau'aki'	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'
	Taumu'a (12)	3.4 Va'a fakamalohia 'a e Tauhi Tu'utu'uni	Peseta 'e 90 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 95 'a hono a'usia 'a e tāketi'	Peseta 'e 100 'a hono a'usia 'a tāketi'

Budget Statement FY 2022/23 Proposed target: Strengthen and improve our Bilateral engagement for additional financial resources from multiple sources on the development programme of Tonga Budget Statement FY 2022/23 Proposed target: Policy triggers achieved under the Joint Policy Reform Matrix					
---	--	--	--	--	--

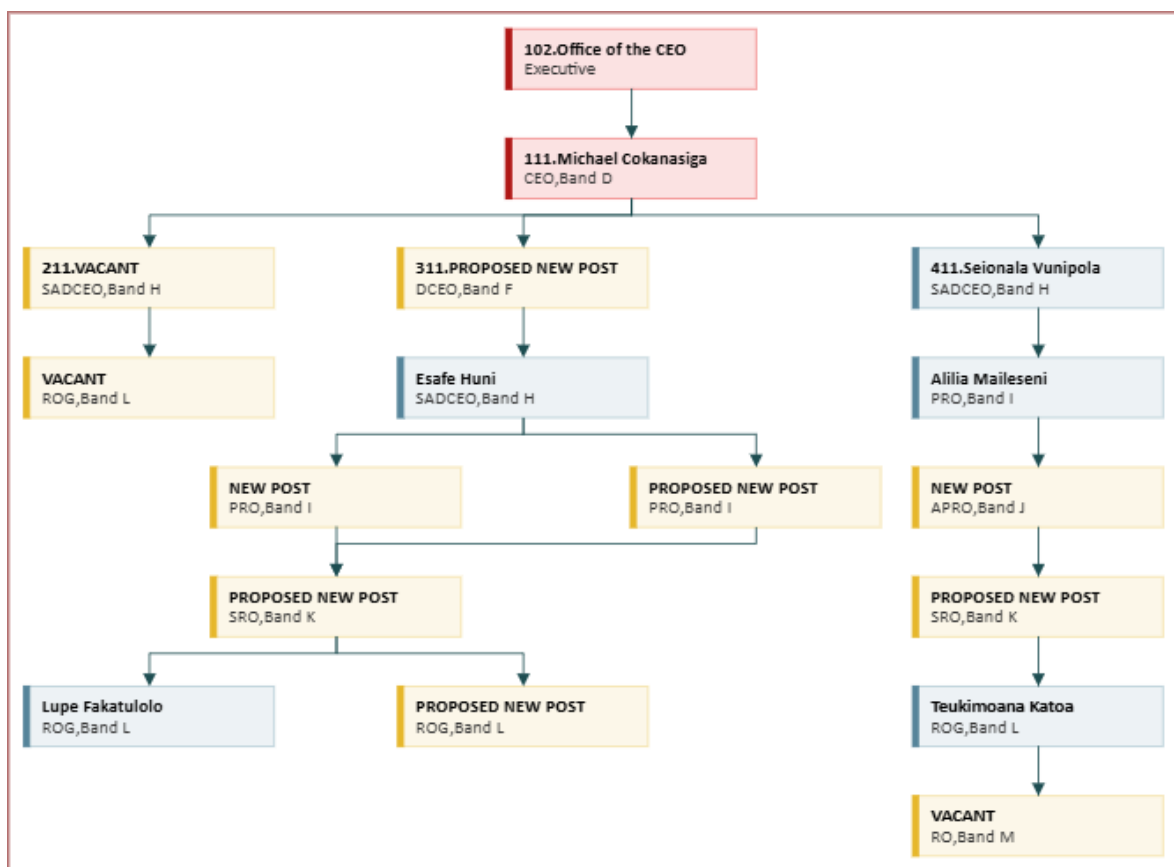
Fakamatala Fakalahi 4: Fakaikiiki 'o e Fa'unga Pule Fakangaue

Polokalama 1.A: Va'a Pule'i mo e Fale'i

Va'angaue 1.1: 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisita

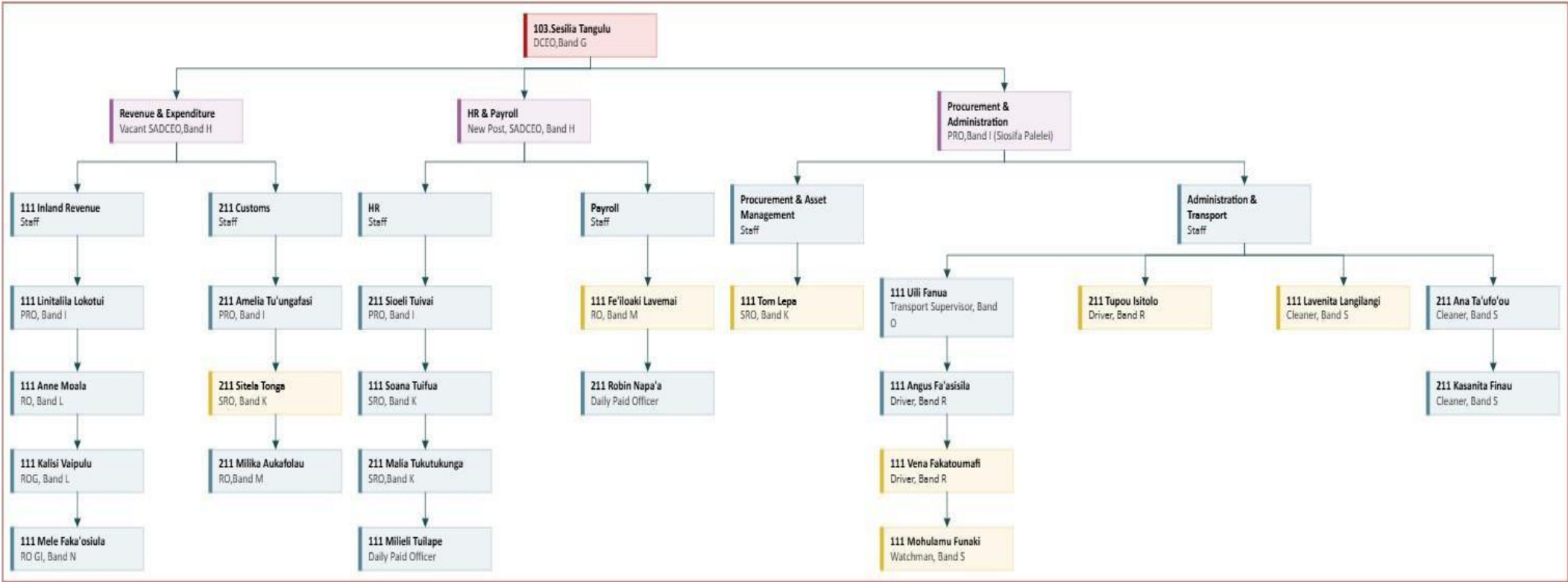

Va'angaue 1.2: 'Ofisi 'o e Pule Lahi

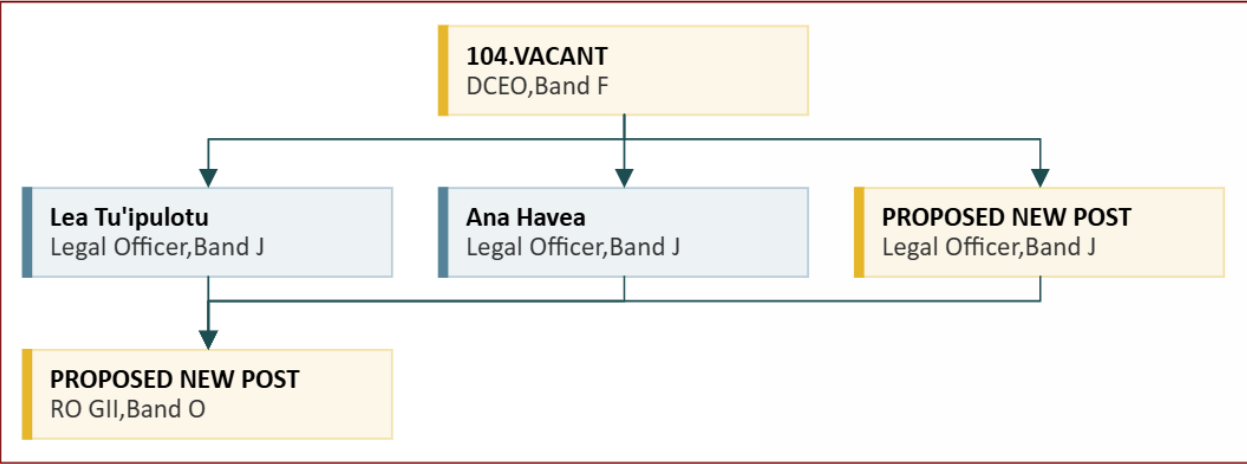

Polokalama 1.E. Tokangaekina ‘o e Fakahoko Fatongia’

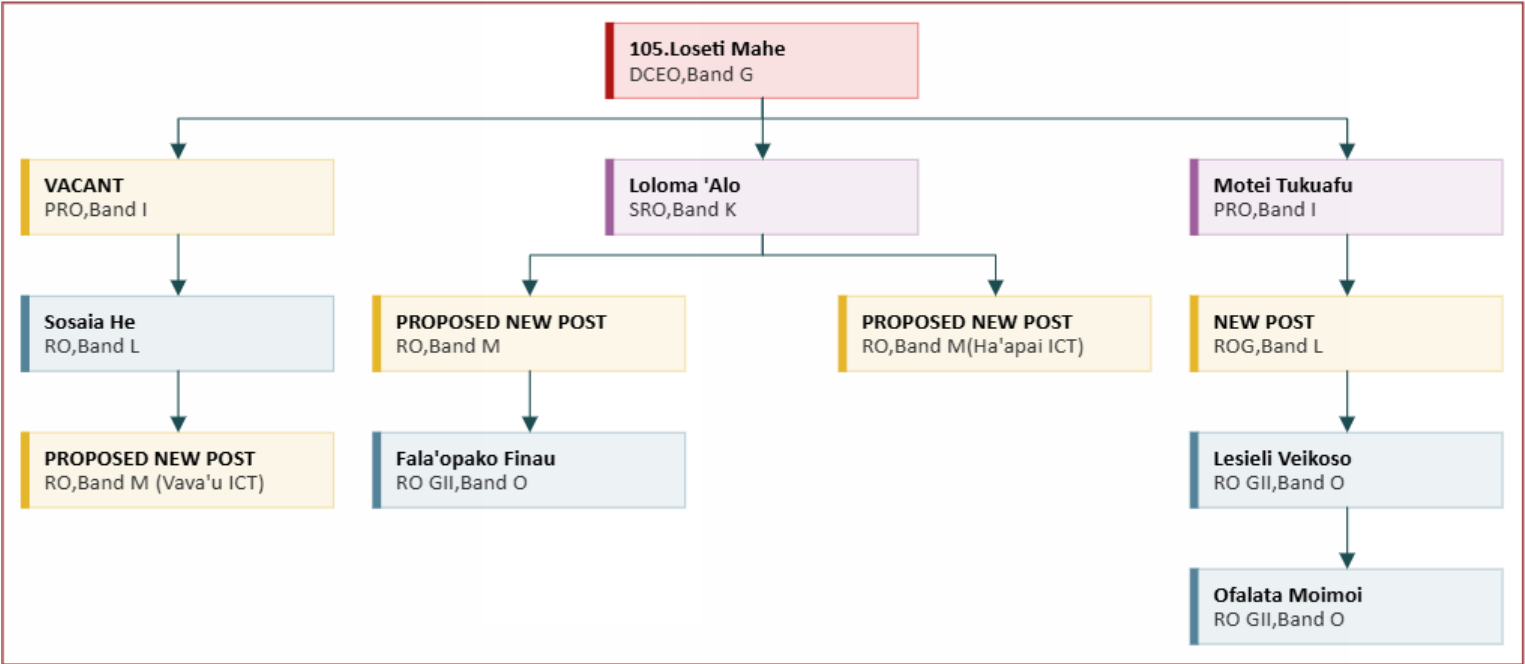
Va’angaue 1.3: Va’a ki hono Fakalele Ngaahi Ngaue

Va’angaue 1.4: Va’a Tokangaekina ‘a e Ngaahi Ngaue Faka-Lao

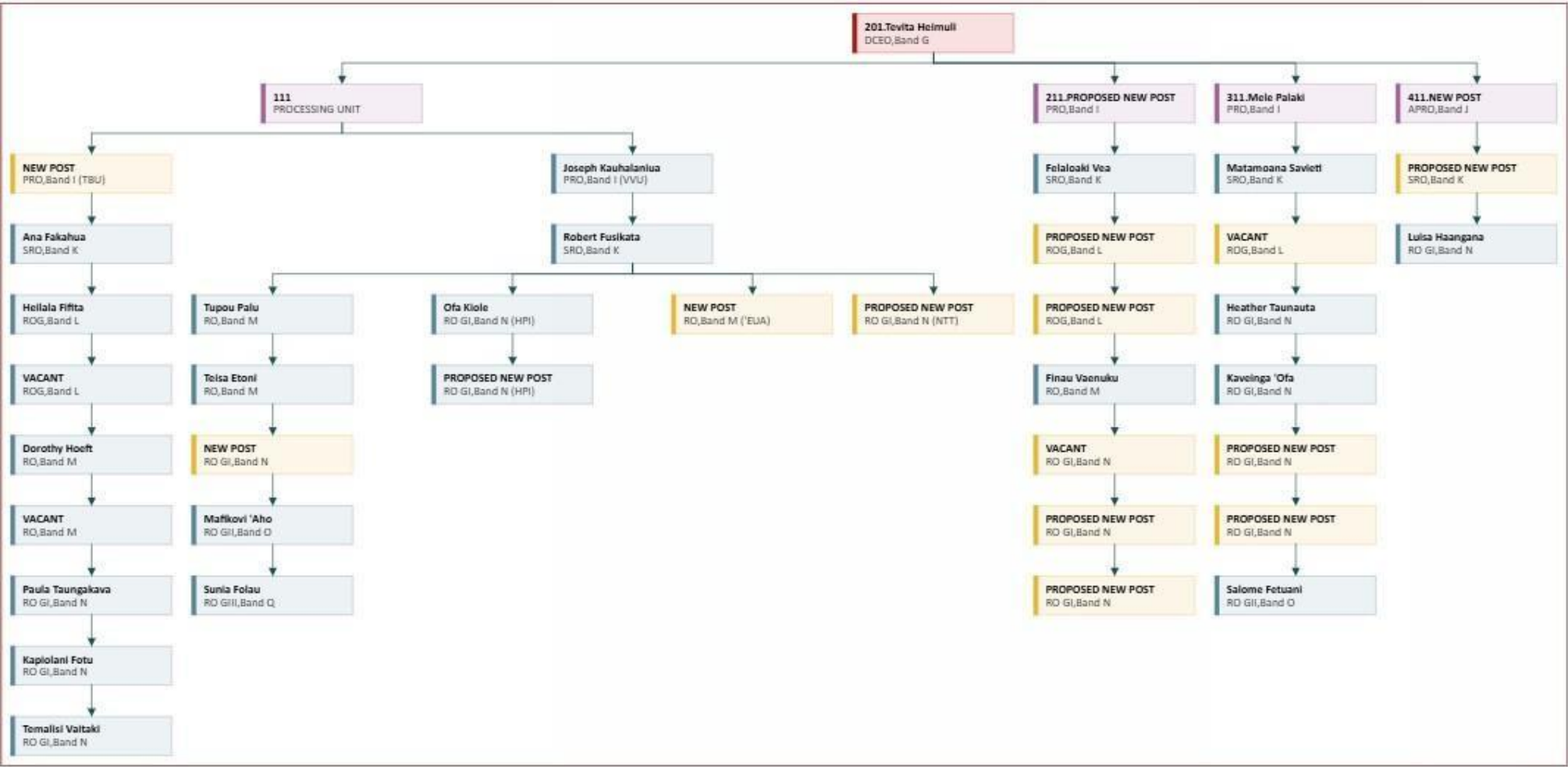

Va’angaue 1.5: Va’a Tokangaekina Ngaahi Ngaue Fakatekinolosia

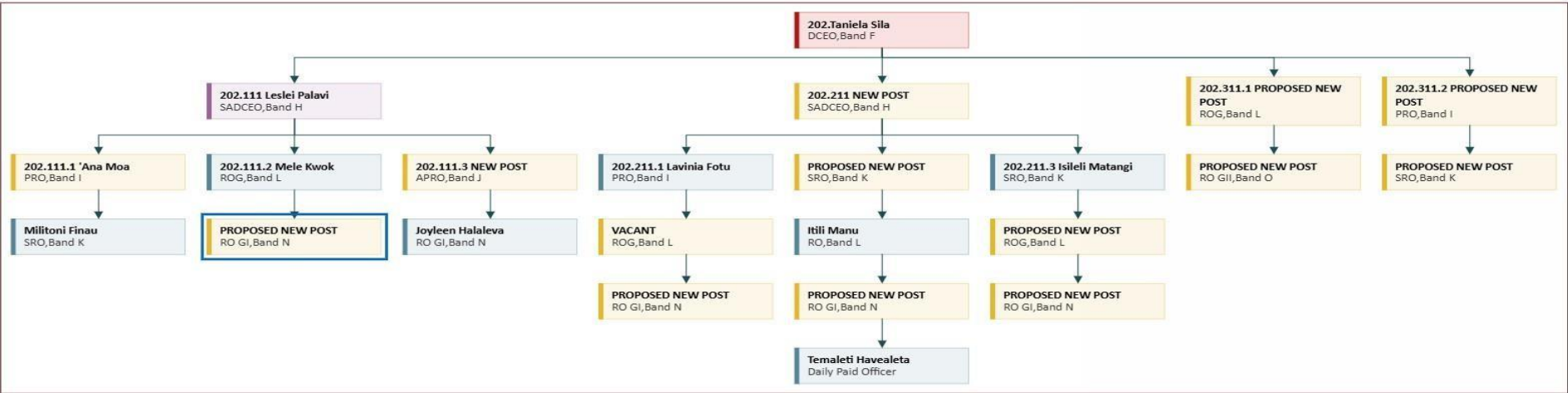

Polokalama 2: Pa'anga Hu Mai Fakalotofonua'

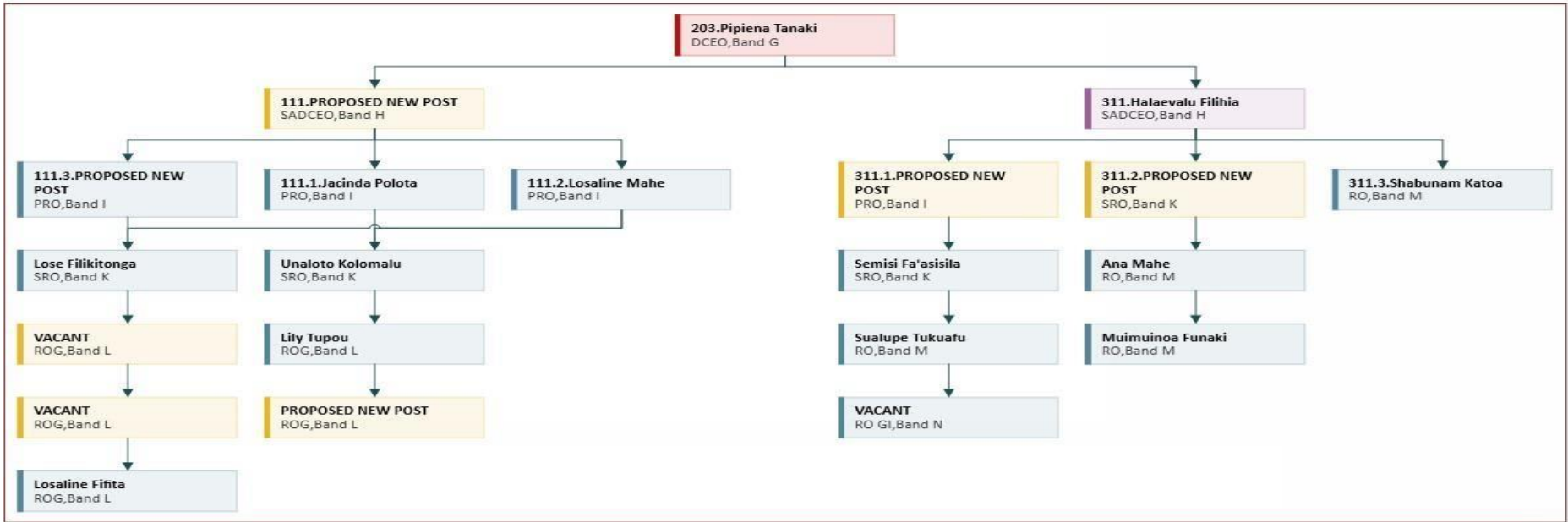
Va'a Ngaue 2.1: Va'a Tokangaekina 'ae Kau Totongi Tukupau

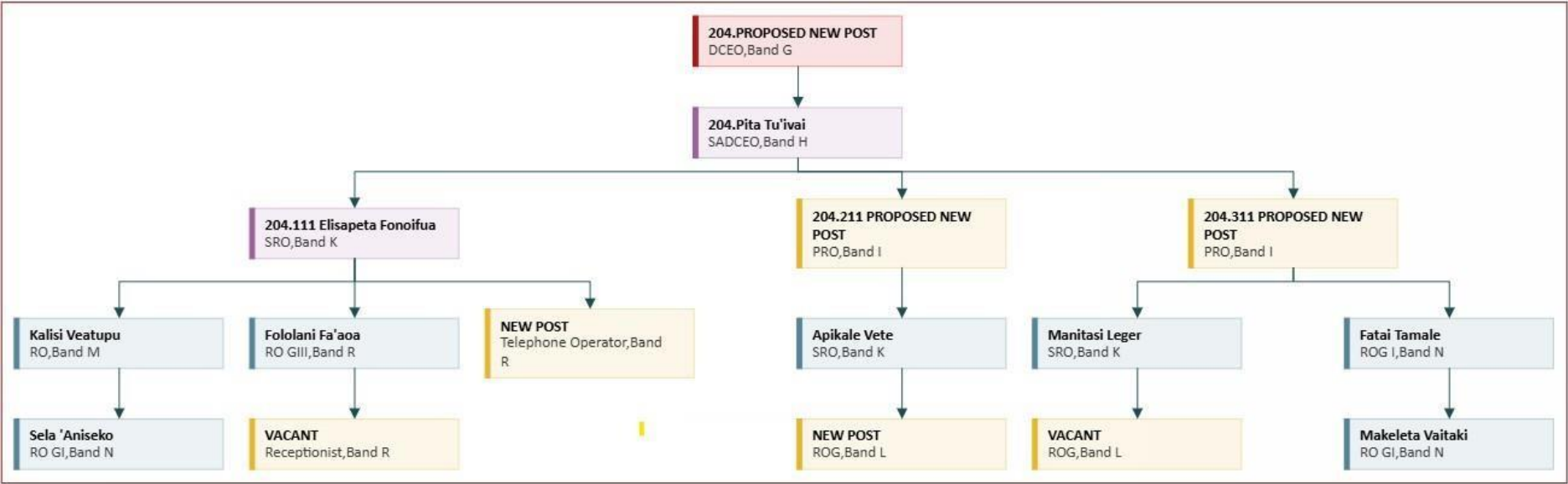
Va'angaue 2.2: Va'a Ngaue 'a e Ngaahi Pisinisi Lalahi

Va'angaue 2.3: Va'a Ngaue ki he Fakalalakaka mo Tauhi Tu'utu'uni Faka-Tukuhau

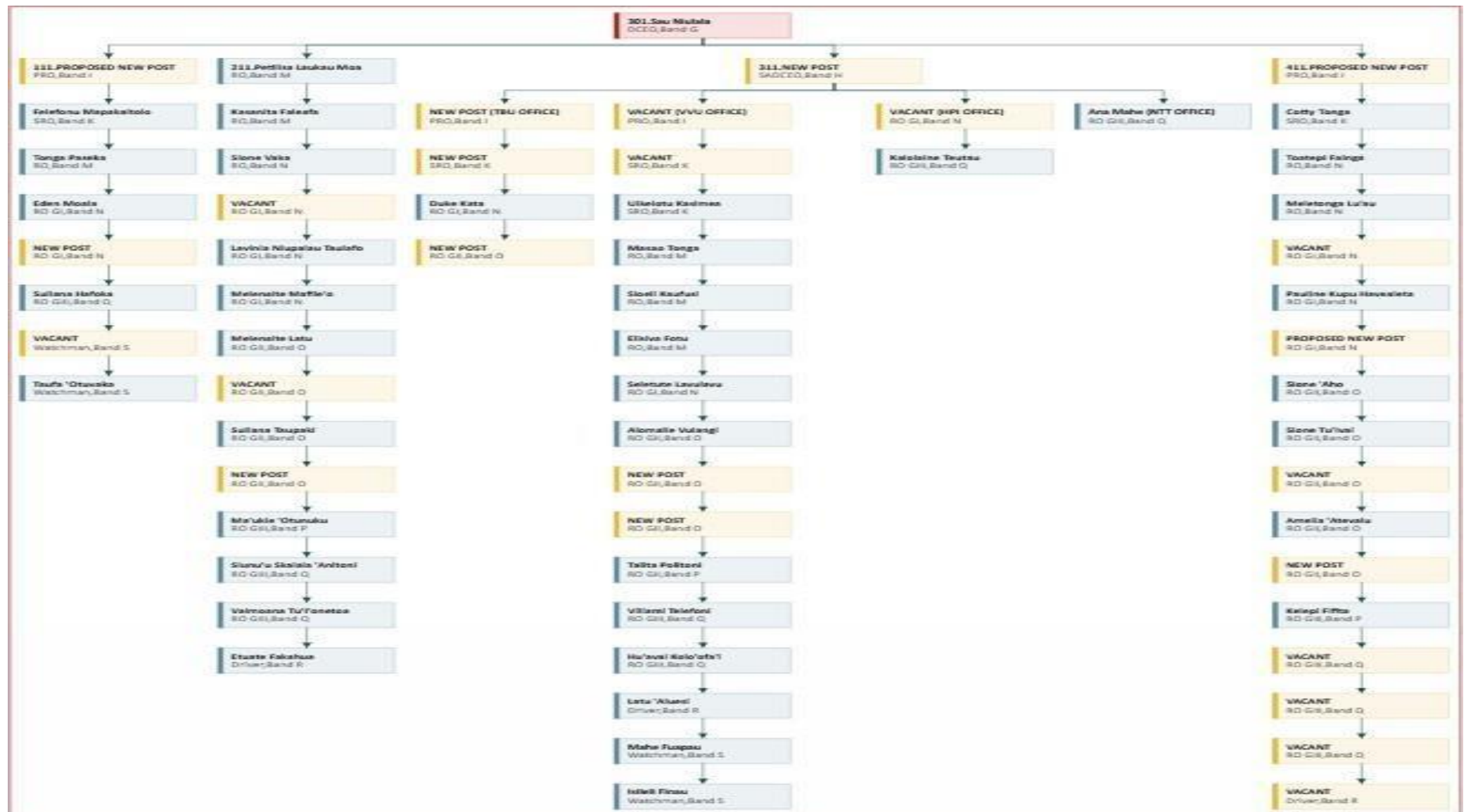

Va'angaue 2.4: Va'a Tokangaekina mo Fakaiviva 'a e 'Ilo Fakatukuhau

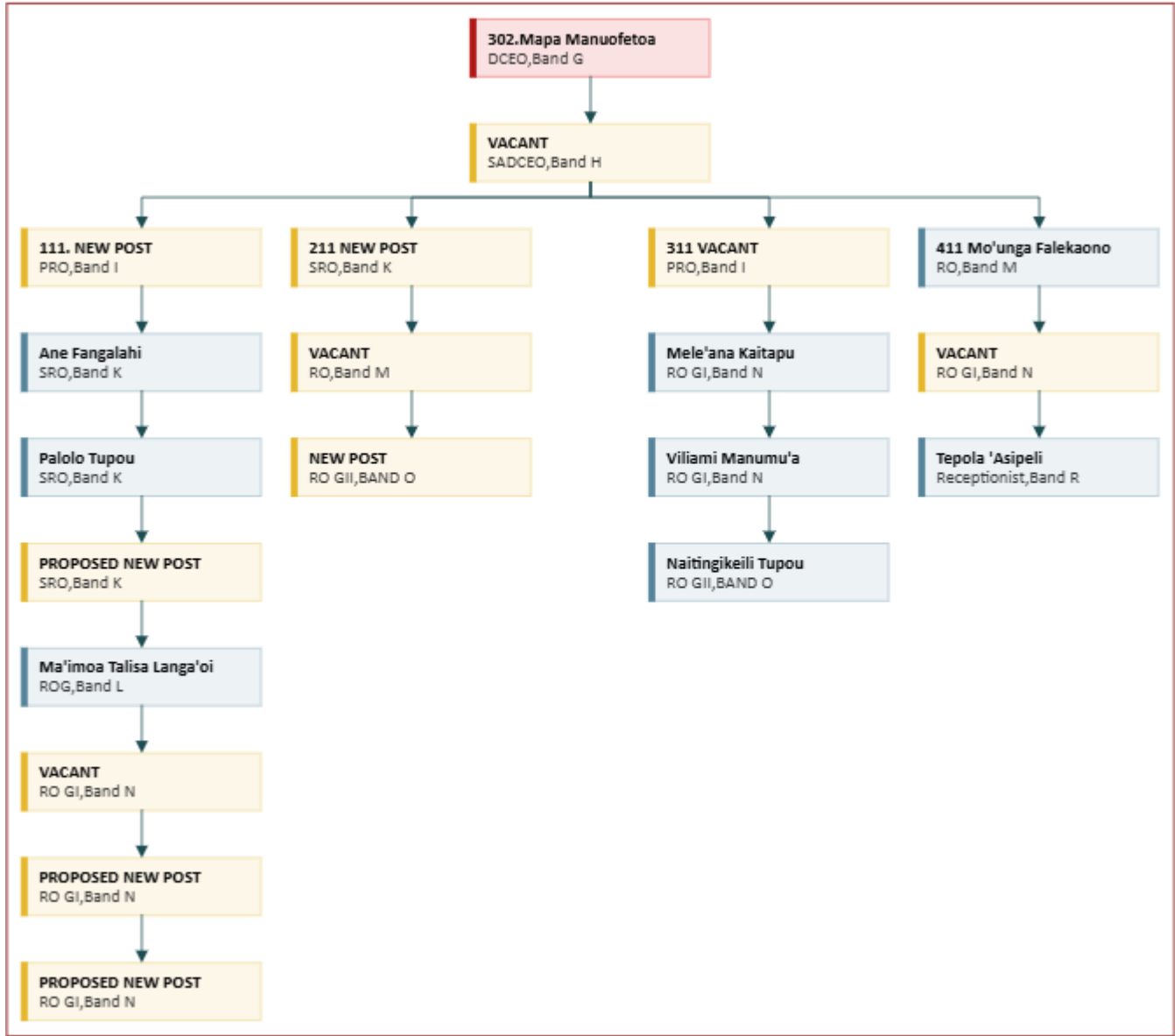

Polokalama 3: Kasitomu

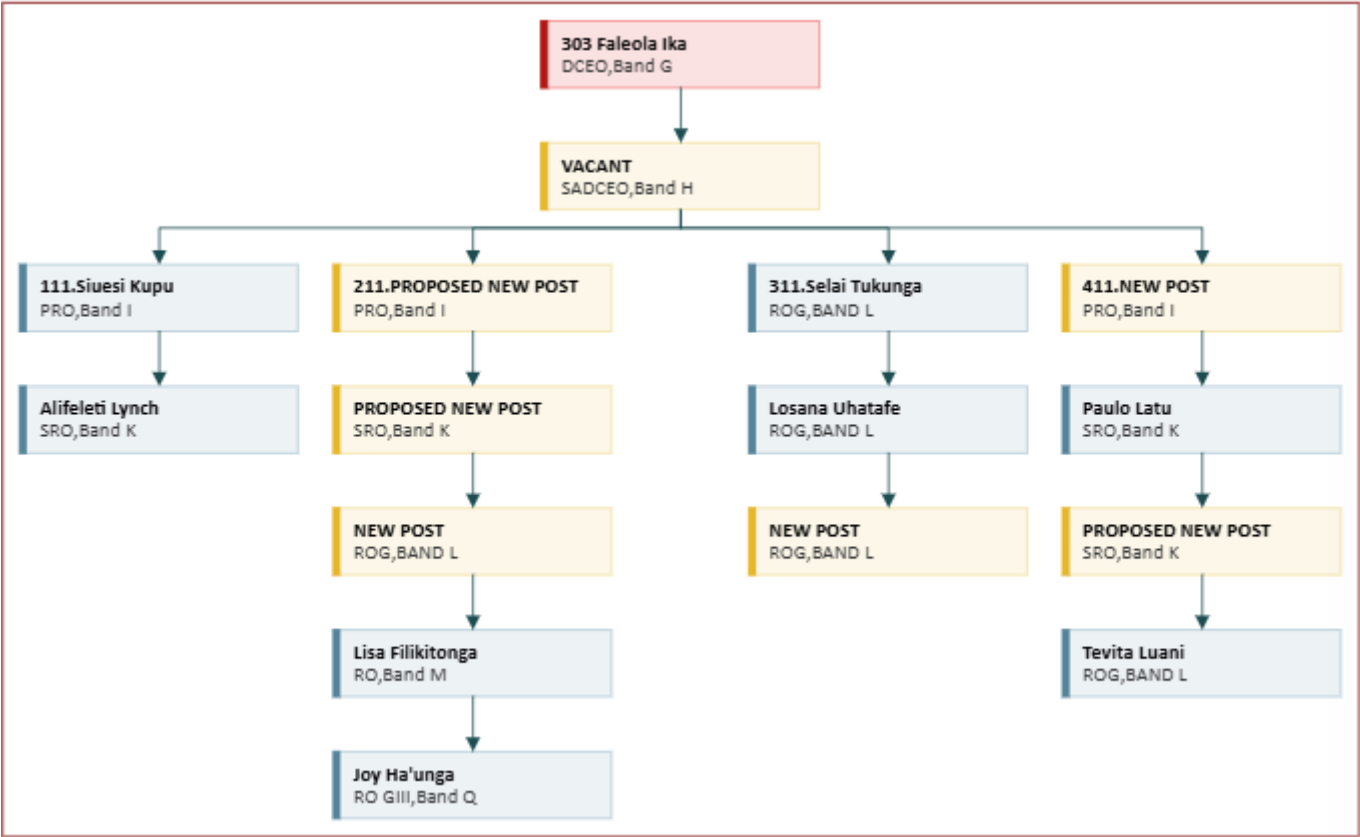
Va'angaue 3.1: Va'a ki he ngaahi Ngaue Pule'I Kau'afonua

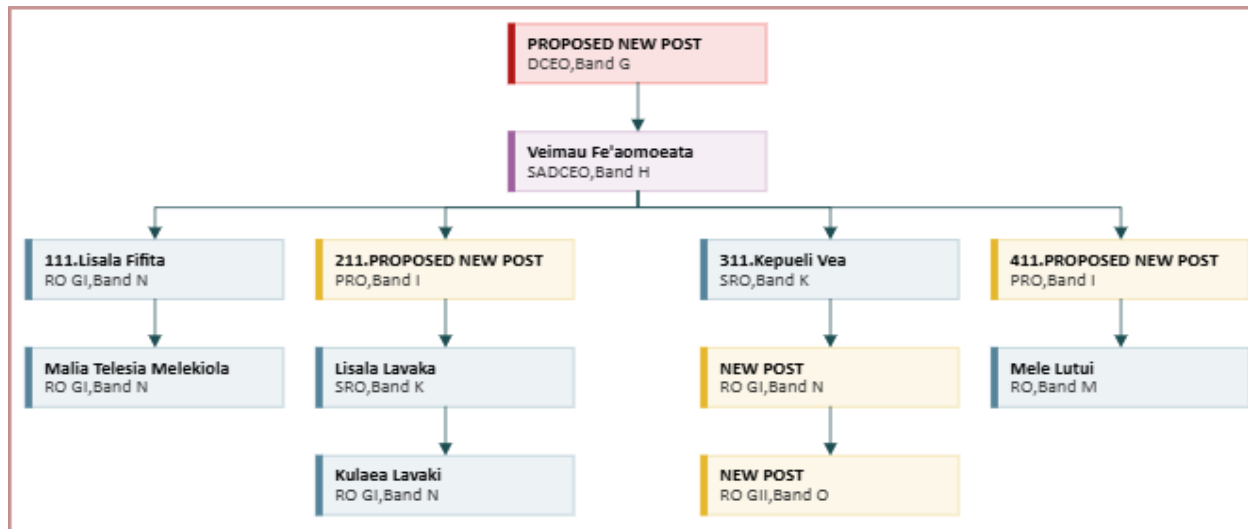
Va'angaue 3.2: Va'a ki he Faka'atā 'a e Ngaahi Uta'

Va‘angaue 3.3: Va’a Tokoni ki he Fefakatau’aki

Va'angaue 3.4: Va'a Fakamalohia 'a e Tauhi Tu'utu'uni

Va'angaue 3.5 Tanaki Fakamatala

